

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Економічні засади відновлення конкурентоспроможності
територіальних громад і регіонів України

добувача вищої освіти
другого (магістерського)
рівня II курсу, групи
МРМ-24-1 спеціальності
051 «Економіка» освітньо-
професійної програми
«Економіка міста та
регіону»

Згонника Я.О.

Науковий керівник

Теліщук М. М.,
к. е. н., доцент

Сервісник освітньо-
професійної програми

Скорик М.О.
к.е.н., доцент

Допущено до захисту рішенням кафедри економічної політики, маркетингу та
бізнес-аналітики протокол від « 12 » 01 2026 № 7

Завідувач кафедри

Паянок Т.М.
к.е.н., доцент

Ірпінь 2026

Реєстрація № 77

21.01.26.

(дата)

[Signature]

(підпис відповідальної)

Результати перевірки до захисту 20.01.26

(до захисту, на доопрацювання)

(дата)

[Signature]

(підпис відповідаль)

Результат захисту 80 4.02.26р.

(оцінка)

(дата)

(підпис)

Голова комісії:

[Signature]

(підпис)

Т.В. Охріменко

(ініціали)

Члени комісії:

[Signature]

(підпис)

М.О. Скорик

(ініціали)

[Signature]

(підпис)

М.М. Талмон

(ініціали)

[Signature]

(підпис)

Л.Б. Юрєва

(ініціали)

ОЦІНКА	1 КОН
кваліфі	
чного м	
ним, вмі	
л в логіч	
ть виснов	
імання вим	
іє виконань	
у встановле	
зент	
І БАЛІВ	
ОЦІНКА КВА	
ІЄЮ ПО ЗАХ	
Доповідь	
Роздатковий ма	
Знання теоретич	
практичного мате	
відповідати на зап	
Апробація	
І БАЛІВ	
БНА КІЛЬКІСТЬ БА	
ЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІ	
А ШКАЛИ	
а за 100-	Оцінка з
ою	шкалою
ю	ЕКТС
80	В
равила переведення оцін	
а за 100-бальною	
ю	
)	А
	В
	С
	Д
	Е
	EX

Бланк оцінювання кваліфікаційної роботи

и контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, ПІБ
ОВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
т кваліфікаційної роботи (якість ичного матеріалу, його зв'язок з чним, вміння представляти ал в логічній послідовності, сть висновків та пропозицій)	від 0 до 30	22		Григорук М.С. Григорук Григорук Григорук
имання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	9		
не виконання роботи на всіх у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
нзент	від 0 до 5	4		
М БАЛІВ	від 0 до 50	40		

ОВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СІСЮ ПО ЗАХИСТУ				
Доповідь	від 0 до 10	10		
Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	20		
Апробація	від 0 до 10	5		
М БАЛІВ	від 0 до 50	40		
ІБНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	80		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

ка за 100-ною ою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
80	B	4	4.02.26р.	Григорук М.С. Григорук М.С. Григорук М.С. Григорук М.С. Григорук М.С.

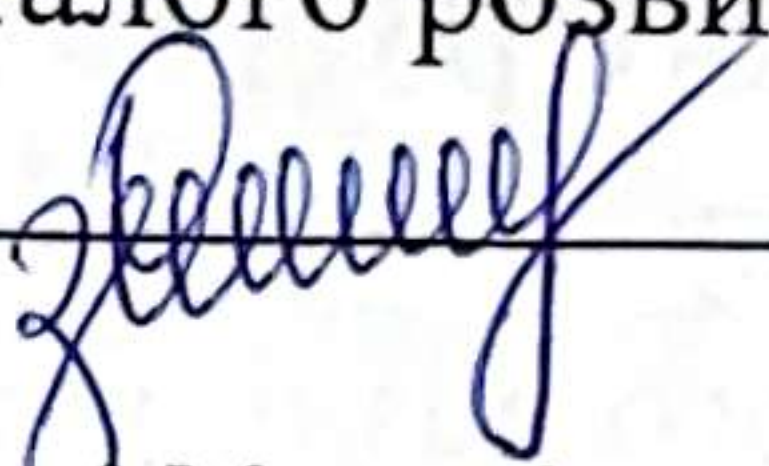
ка за 100-бальною ою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
0	A	5 (відмінно)
	B	4 (добре)
	C	
	D	3 (задовільно)
	E	
	EX	2 (незадовільно)

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики та сталого розвитку
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую

Завідувач кафедри економічної політики
та сталого розвитку

 М.О. Скорик

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти**

Згонник Ярослав Олександрович

1. Тема кваліфікаційної роботи Економічні засади відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів України

Затверджена наказом ректора від 02.12.2024р. № 1798

2. Строк здачі закінченої роботи 09.01.2025

3. Цільова установка теоретично обґрунтувати концептуальні основи та надати практичні рекомендації щодо відновлення конкурентоспроможності ТГ і регіонів на засадах інтегрованого підходу, що поєднує інвестиційну привабливість, еко-енергетичну безпеку та цифрові інновації

Мета роботи теоретичне обґрунтування концептуальних основ та розробка практичних рекомендацій щодо відновлення конкурентоспроможності ТГ і регіонів на засадах інтегрованого підходу, що поєднує інвестиційну привабливість, еко-енергетичну безпеку та цифрові інновації.

Об'єктом дослідження виступають процеси трансформації та відновлення конкурентних позицій територіальних громад і регіонів України в умовах воєнного стану та повоєнної реконструкції

Предмет дослідження сукупність теоретико-методологічних засад та прикладних інструментів економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів України

4. Вихідні дані до роботи результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, законодавчі акти, інтернет ресурси.

Перелік графічного матеріалу 8 таблиць, 10 рисунків

5. Зміст кваліфікаційної роботи: теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів; концептуальний підхід до відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів; методологія комплексного оцінювання конкурентного статусу територіальних громад; дослідження еко-енергетичної безпеки регіонів як передумови їх сталого розвитку; оцінка інвестиційного клімату та потенціалу підприємницького сектору в системі територіальної конкуренції; дослідження ефективності цифрової трансформації та впровадження Smart-технологій у

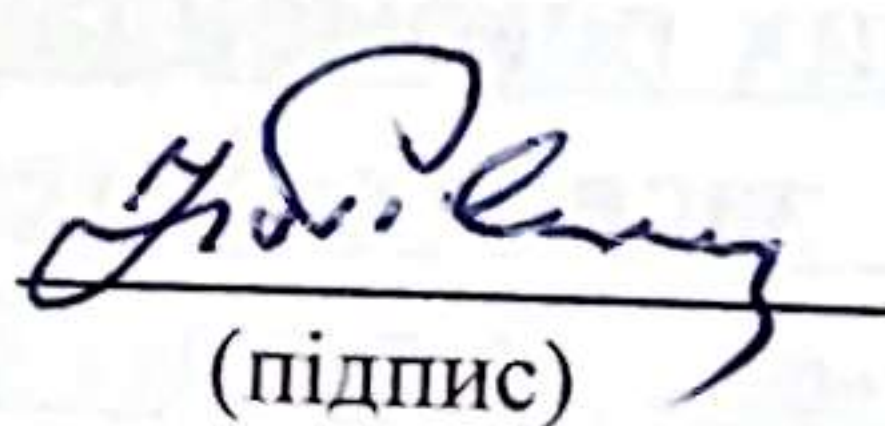
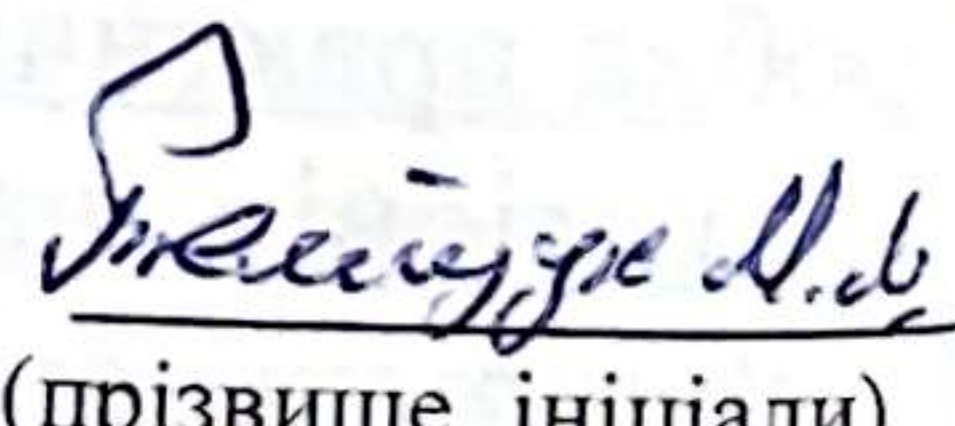
громадах України; конкурентні переваги територіальних громад та регіонів
стійкої післявоєнної трансформації України.

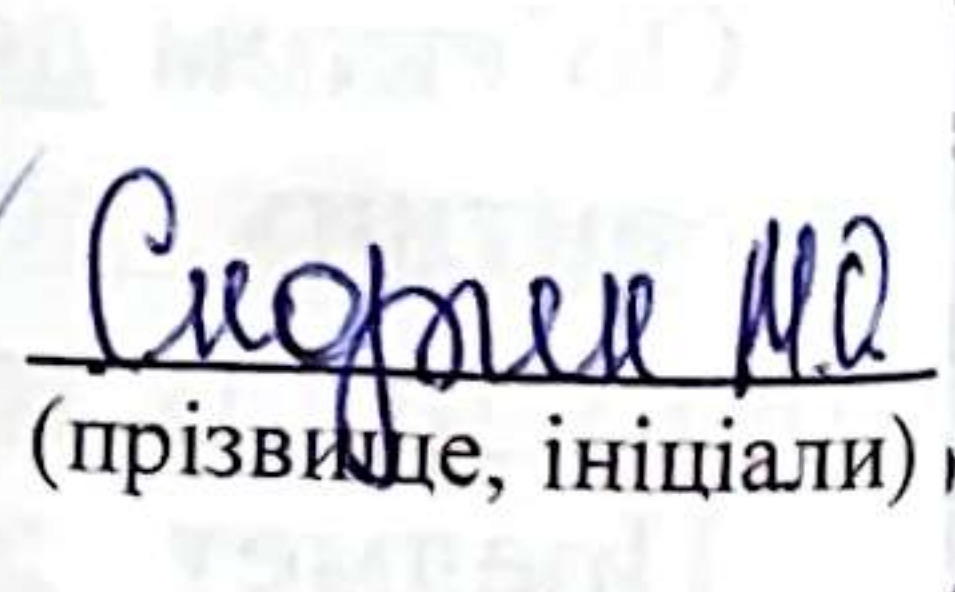
Економічні засади відновлення територіальних громад

5. Календарний план виконання роботи

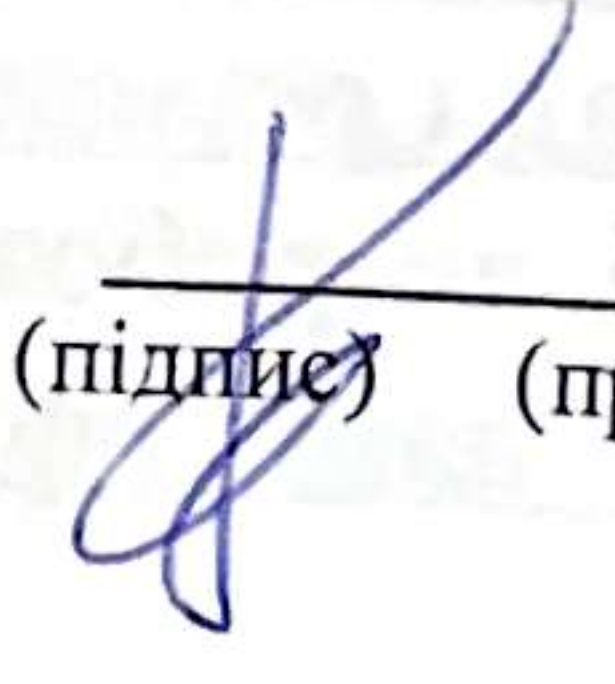
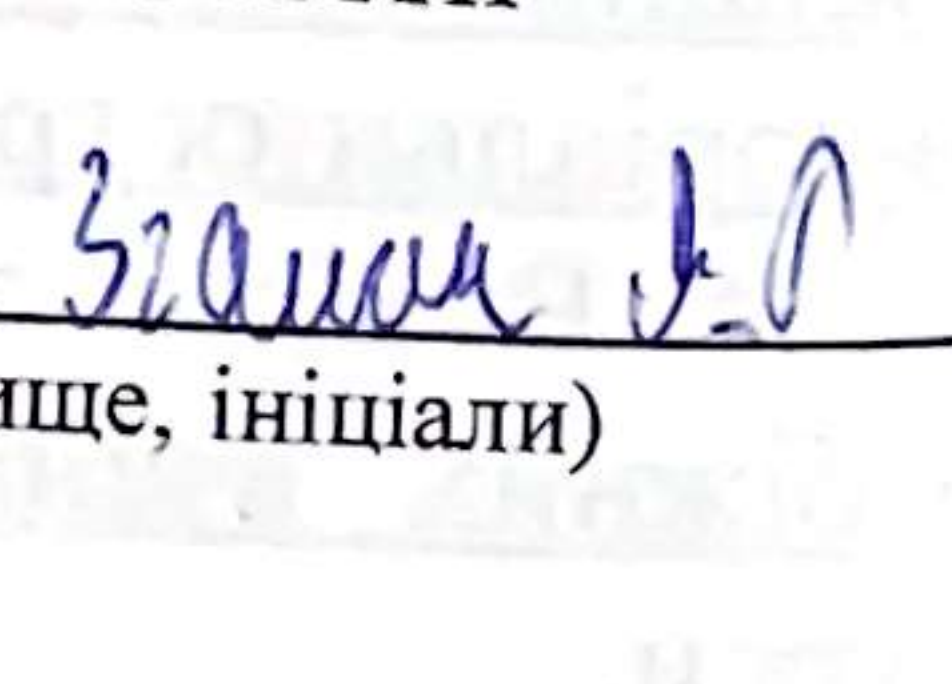
№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2024	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	До 15.04.2025	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	До 27.06.2025	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	До 25.11.2025	
5.	Допрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	До 09.01.2026	
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	До 16.01.2026	
7.	Попередній захист	20.01.2026	
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	21.01.2026	
9.	Захист роботи	04.02.2026	4.02.2026

7. Дата видачі завдання «23» жовтня 2024р.

8. Керівник кваліфікаційної роботи (підпис) (прізвище, ініціали)

9. Керівник освітньо-професійної програми (підпис) (прізвище, ініціали)

10. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

 (підпис) (прізвище, ініціали)

Мета дослідження
концептуальних основ та нада
конкурентоспроможності ТГ і
єднує інвестиційну прива
новації.

Завдання: розкрити
конкурентоспроможності тери
концептуальний підхід
риторіальних громад і регі
комплексної діагностики кон
енергетичну безпеку регіонів
моніторинг інвестиційної прива
врізі; оцінити результативніс
рівнів у життєдіяльність г
риторіальних громад та
ансформації України

Об'єктом дослідження
конкурентних позицій територ
енного стану та повоєнної рек

Предметом дослідження є
викладних інструментів еконо
риторіальних громад і регіонів

За результатами досліджен
звітку й поглиблення теоре
дновлення та підвищення кон
гійонів України.

Структура кваліфікаційно
зділів, висновків, загальним о
блиць, 10 рисунків, списку ви
датків.

Ключові слова: конку
дновлення, територіальні грома
Рік виконання кваліфікацій
Рік захисту роботи 2026 р.

АНОТАЦІЯ

Економічні засади відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів України

Строк виконання роботи	
За планом	Факт
До 23.10.2024	
До 15.04.2025	
До 27.06.2025	
До 25.11.2025	
До 09.01.2026	
До 16.01.2026	
20.01.2026	
21.01.2026	
04.02.2026	4.02.26

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні концептуальних основ та наданні практичних рекомендацій щодо відновлення конкурентоспроможності ТГ і регіонів на засадах інтегрованого підходу, що поєднує інвестиційну привабливість, еко-енергетичну безпеку та цифрові інновації.

Завдання: розкрити сутність теоретичних засад забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів; охарактеризувати концептуальний підхід до відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів; узагальнити методичний інструментарій комплексної діагностики конкурентного статусу громад; дослідити еко-енергетичну безпеку регіонів як передумову сталого розвитку; здійснити моніторинг інвестиційної привабливості та ділової активності в регіональному розрізі; оцінити результативність впровадження смарт-технологій та цифрових сервісів у життєдіяльність громад; сформулювати конкурентні переваги територіальних громад та регіонів як чинника стійкої післявоєнної трансформації України

Об'єктом дослідження є процеси трансформації та відновлення конкурентних позицій територіальних громад і регіонів України в умовах воєнного стану та повоєнної реконструкції.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних засад та прикладних інструментів економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів України.

За результатами дослідження сформульовані висновки та пропозиції щодо розвитку й поглиблення теоретичних та практичних аспектів економічного відновлення та підвищення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів України.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, загальним обсягом 70 сторінок основного тексту, а також 8 таблиць, 10 рисунків, списку використаних джерел з 49 найменувань та двох додатків.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, відновлення, територіальні громади, регіони.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2024/2026 н.р.

Рік захисту роботи 2026 р.

24р.

(підпис) (прізвище, ініціали)

ами (підпис) (прізвище, ініціали)

увач вищої освіти

(підпис) (прізвище, ініціали)

ANNOTATION

Economic principles of restoring the competitiveness of territorial communities and regions of Ukraine

The purpose of the study is to theoretically substantiate the conceptual foundations and provide practical recommendations for restoring the competitiveness of TGs and regions based on an integrated approach that combines investment attractiveness, eco-energy security, and digital innovations.

The objectives of this study are to reveal the essence of the theoretical foundations for ensuring the competitiveness of territorial communities and regions, characterize the conceptual approach to restoring their competitive edge, and generalize the methodological toolkit for the comprehensive diagnostics of their competitive status. Furthermore, it aims to investigate regional eco-energy security as a prerequisite for sustainable development, monitor investment attractiveness and business activity at the regional level, and evaluate the effectiveness of implementing smart technologies and digital services. Ultimately, the study seeks to formulate the competitive advantages of territorial communities and regions as a key factor in Ukraine's resilient post-war transformation.

The object of the study is the processes of transformation and restoration of competitive positions of territorial communities and regions of Ukraine under martial law and post-war reconstruction.

The subject of the study is a set of theoretical and methodological principles and applied tools for the economic support of the competitiveness of territorial communities and regions of Ukraine.

Based on the results of the study, conclusions and proposals were formulated regarding the development and deepening of theoretical and practical aspects of economic recovery and increasing the competitiveness of territorial communities and regions of Ukraine.

Structure of the qualification work. The work consists of an introduction, three chapters, conclusions, a total of 70 pages of the main text, as well as 8 tables, 10 figures, a list of sources used with 49 names and two appendices.

Keywords: competitiveness, competitive advantages, recovery, territorial communities, regions.

The year of performance of the qualification work is 2024/2026.

The year of job protection is 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД І РЕГІОНІВ.....	10
1.1. Теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів.....	10
1.2. Концептуальний підхід до відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів.....	18
1.3. Методологія комплексного оцінювання конкурентного статусу територіальних громад.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	32
2.1. Дослідження еко-енергетичної безпеки регіонів як передумови їх сталого розвитку.....	32
2.2. Оцінка інвестиційного клімату та потенціалу підприємницького сектору в системі територіальної конкуренції.....	46
2.3. Дослідження ефективності цифрової трансформації та впровадження Smart-технологій у громадах України.....	53
РОЗДІЛ 3. КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ ЯК ЧИННИК СТІЙКОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ.....	61
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Початок повномасштабної збройної агресії проти України актуалізував критичну потребу в розробці ефективних стратегій ревіталізації та подальшого поступу територіальних громад (ТГ) і регіональних систем. Сучасна реформа децентралізації, що спирається на успішні європейські практики, заклала фундамент для посилення суб'єктності та фінансової автономії місцевого самоврядування. Проте в умовах воєнного стану делегування повноважень нашої хується на безпрецедентні виклики: руйнування виробничих ланцюгів, деградацію інфраструктури та значні демографічні втрати.

Забезпечення конкурентоспроможності територій у таких обставинах вимагає переходу до моделей сталого, інклюзивного та інтелектуального («смарт») розвитку. Це зумовлює необхідність формування якісно нового організаційно-економічного інструментарію управління, що робить наукове дослідження засад відновлення громад не лише теоретично значущим, а й практично життєздатним для виживання та розквіту українських територій.

Теоретичний фундамент організаційного забезпечення регіонального розвитку в умовах воєнних трансформацій формували у своїх працях такі дослідники, як О. Берданова, Г. Возняк, В. Дорош, І. Заблудська, В. Малиновський, І. Сторонянська, С. Шульц, Н. Павліха, Х. Патицька, А. Пелехатий, В. Якубів. Питаннями територіальної конкуренції та оцінки потенціалу регіонів займалися Б. Андрушків, З. Варналій, І. Дегтярьова, В. Захарченко, С. Кльоба, Л. Ковальська, Ю. Полякова, Т. Шматковська та інші автори.

Попри значний доробок, динамічність воєнних подій та специфіка поствоєнного відновлення потребують уточнення методичних підходів до оцінки конкурентного статусу громад через призму енергонезалежності, цифрової зрілості та інвестиційної стійкості.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування концептуальних основ та надання практичних рекомендацій щодо відновлення конкурентоспроможності ТГ і регіонів на засадах інтегрованого підходу, що поєднує інвестиційну привабливість, еко-енергетичну безпеку та цифрові інновації.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

- розкрити сутність теоретичних засад забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів;
- охарактеризувати концептуальний підхід до відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів;
- узагальнити методичний інструментарій комплексної діагностики конкурентного статусу громад;
- дослідити еко-енергетичну безпеку регіонів як передумову сталого розвитку;
- здійснити моніторинг інвестиційної привабливості та ділової активності в регіональному розрізі;
- оцінити результативність впровадження смарт-технологій та цифрових сервісів у життєдіяльність громад;
- сформулювати конкурентні переваги територіальних громад та регіонів як чинника стійкої післявоєнної трансформації України.

Об'єктом дослідження виступають процеси трансформації та відновлення конкурентних позицій територіальних громад і регіонів України в умовах воєнного стану та повоєнної реконструкції.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних засад та прикладних інструментів економічного забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів України.

Методологічний апарат роботи базується на положеннях фундаментальної економічної теорії та концепціях просторового розвитку. У процесі дослідження та виконання поставлених завдань використано загальноприйняті в економічній науці методи наукового пізнання, зокрема

діалектичний, системний і логіко-структурний підходи, методи індукції та дедукції, системний підхід та порівняльний аналіз.

Інформаційно-джерельну базу роботи становить комплекс нормативно-правових документів, що регламентують регіональний розвиток в Україні, зокрема акти законодавчої та виконавчої гілок влади. Емпіричне підґрунтя дослідження сформовано на основі офіційних статистичних звітів Державної служби статистики України, профільних публікацій у фахових періодичних виданнях та аналітичних матеріалів, розміщених на глобальних електронних ресурсах. Вагому частку джерел складає фундаментальний доробок вітчизняних та іноземних учених, присвячений питанням територіальної конкуренції.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні концептуальних основ та розробці практичних рекомендацій щодо відновлення конкурентоспроможності ТГ і регіонів на засадах інтегрованого підходу, що поєднує інвестиційну привабливість, еко-енергетичну безпеку та цифрові інновації.

Практичне значення: результати дослідження можуть бути використані органами міського управління для економічного відновлення та підвищення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів України.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, загальним обсягом 70 сторінок основного тексту, а також 8 таблиць, 10 рисунків, списку використаних джерел з 49 найменувань та двох додатків.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГРОМАД І РЕГІОНІВ

1.1. Теоретичні засади забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів.

Сучасна парадигма реформування місцевого самоврядування в Україні зумовила докорінну трансформацію архітектури регіональної економічної політики. Ключовим суб'єктом цього процесу стали територіальні громади (ТГ), чий статус у межах децентралізації еволюціонував від пасивних реципієнтів бюджетних коштів до самостійних економічних агентів. Економічна децентралізація не лише змінила адміністративні межі, а й забезпечила громадам прямий контроль над фінансовими потоками, розширивши їхню фіскальну спроможність та інвестиційний потенціал.

На сучасному етапі ТГ виступають повноправними гравцями ринку, що виконують низку специфічних функцій:

- Регулятори локального попиту: через механізми цільового фінансування та закупівлі послуг вони стимулюють розвиток місцевих ринків.
- Економічні інвестиційні агенти: громади безпосередньо впливають на інклюзивний розвиток територій, спрямовуючи капітал у пріоритетні галузі та управляючи інфраструктурними проектами.
- Конкурентні суб'єкти: на відміну від жорсткої вертикальної моделі минулих років, сучасні ТГ самостійно формують стратегії регіонального маркетингу та змагаються за залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів.

Така зміна ролі ТГ актуалізує питання оцінки їхньої економічної ефективності. Світова практика пропонує усталений інструментарій для моніторингу діяльності муніципальних інституцій, який за умови адаптації до українських реалій дозволяє об'єктивно оцінити якість управління локальними економічними системами.

Отже, конкурентоспроможність територіальної громади в сучасних умовах визначається її здатністю трансформувати умови ведення бізнесу, підвищувати власну інвестиційну привабливість та ефективно капіталізувати наявні внутрішні ресурси в інтересах сталого соціально-економічного поступу.

Таким чином, конкурентоспроможність територіальних громад набуває особливої актуальності в умовах децентралізації, коли громади отримують реальні інструменти впливу на соціально-економічний розвиток власних територій. Ця особливість є характерною саме для України, оскільки в країнах Центральної та Західної Європи місцеві рівні управління зазвичай мають обмежений вплив на інвестиційну активність на мікрорівні. Відповідно, забезпечення належного рівня конкурентоспроможності територіальних громад є ключовою передумовою підвищення їх економічної ефективності та стимулювання довгострокового економічного зростання» [1].

Конкурентоспроможність територіальної громади формується на основі ефективного управління виробничим, фінансовим, інноваційно-інвестиційним, майновим і кадровим потенціалом. Конкурентоспроможною є громада, спроможна за рахунок власних ресурсів забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток у коротко- та довгостроковій перспективі. Водночас багатофункціональна адміністративно-економічна природа територіальних громад зумовлює складність трактування самого поняття їх конкурентоспроможності, що потребує уточнення через аналіз категорій «конкуренція» та «конкурентоспроможність».

Доцільно звернутися до класичного трактування поняття «конкуренція», запропонованого засновником класичної економічної теорії Адамом Смітом. У праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» він визначав конкуренцію як добросовісне суперництво між продавцями з метою досягнення вигідніших умов реалізації товарів [2]. Запропоноване визначення стало методологічною основою для формування подальших підходів до розуміння конкуренції в системі економічних відносин та розвитку концепції конкурентоспроможності як узагальнюючої характеристики суб'єктів ринку.

Фундаментальний внесок у розробку концептуальних засад конкуренції та механізмів ринкового суперництва належить Дж. С. Міллу. У своїй праці «Основи політичної економії» науковець визначає конкуренцію як детермінуючий чинник формування ринкових цін, що забезпечує паритет інтересів і позитивний економічний ефект як для суб'єктів пропозиції, так і для споживачів. Окрім цього, дослідник акцентував увагу на ролі конкурентного середовища як стимулу для інтенсифікації капіталотворення в реальному секторі економіки [3].

Розвиток цих ідей у сучасній економічній думці знайшов відображення у працях П. Хейне. Один із засновників теорії конкурентних переваг інтерпретує конкуренцію як динамічний процес максимальної оптимізації доступу до обмежених ресурсів та благ [3]. Автор підкреслює, що конкурентоспроможність є похідною від ступеня зрілості ринкової інфраструктури. Саме розвинене ринкове середовище орієнтує виробників на найбільш рентабельні та затребувані суспільством напрями діяльності. Це призводить до подвійного позитивного ефекту: по-перше, зростає кількість активних учасників ринку та інтенсивність їхньої взаємодії, а по-друге — масштабується обсяг матеріальних і нематеріальних активів, що пропонуються споживачам у межах конкурентної боротьби.

Значний науковий інтерес становлять праці Ф. А. фон Гайєка, який інтерпретував конкуренцію як динамічний процес пізнання та трансляції знань. На його переконання, конкурентне змагання стимулює раціоналізацію ринкової поведінки та забезпечує максимально ефективне використання індивідуальних здібностей суб'єктів [4]. Визначальним внеском Гайєка стало зміщення акцентів із суто цінового регулювання на роль людського фактора в системі економічних відносин, що заклало теоретичне підґрунтя для подальшого розвитку концепції людського капіталу.

У контексті стратегічного управління фундаментальним є доробок М. Портера. Його теорія конкурентних переваг ґрунтується на тезі про те, що

конкурентоспроможність суб'єкта має оцінюватися виключно в межах його галузевої належності через порівняння з аналогічними структурами [5].

Водночас класичні та сучасні економічні теорії не дають вичерпної дефініції конкурентоспроможності територіальної громади (ТГ). Це зумовлює необхідність детермінації специфічних чинників функціонування об'єднаних територій. Сутність конкурентоспроможності ТГ нерозривно пов'язана з її здатністю до сталого саморозвитку та залучення зовнішніх ресурсів. Важливо підкреслити, що статична наявність інфраструктурних об'єктів чи природних переваг не є запорукою успіху; визначальним фактором стає динамічне зростання конкурентного потенціалу та формування довгострокових гарантій для інвесторів.

Крім інвестиційної привабливості, конкурентоспроможність ТГ прямо залежить від якості системи соціально-економічних відносин, зокрема — стану локального ринку праці. Сучасна трансформація трудових відносин в Україні передбачає відмову від адміністративного диктату держави на користь свободи договірних відносин між роботодавцями та працівниками. В умовах становлення економічного суверенітету та різноманіття форм власності виникають нові драйвери, що корегують баланс попиту і пропозиції на ринку праці та висувують нові вимоги до його якісних характеристик [6].

Таким чином, процес розбудови конкурентоспроможності територіальних громад у сучасних реаліях є результатом синергетичного впливу розгалуженої системи чинників. До них належать параметри соціально-економічного поступу, ефективність управлінського апарату органів місцевого самоврядування, рівень розвитку ринкової та фінансової інфраструктури, а також якісні характеристики людського капіталу, зосередженого в межах конкретної ТГ. Цілісне уявлення про архітектуру цих детермінант та їх взаємозв'язок відображено у типовій схемі факторів впливу на формування конкурентоспроможності громади (рис. 1.1).

Для практичної реалізації стратегій розвитку громад необхідно перейти від абстрактних категорій до конкретних чинників впливу. З огляду на існуючу

регіональну диференціацію, набір таких чинників у кожній ТГ буде індивідуальним. Системний підхід вимагає їх класифікації на внутрішні та зовнішні, оскільки кожна громада функціонує як відкрита система у межах національного ринку (рис. 1.2).

Рис. 1.1. Чинники формування конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів [7]

Отже, конкурентна позиція ТГ обумовлена сукупністю різнопланових чинників, які конкретизують вектори стратегічного розвитку. Вони фактично формують перелік передумов, за яких можливе якісне зростання та підвищення загальної ефективності життєдіяльності об'єднаних територіальних громад.

Ідентифікація та якісна характеристика чинників конкурентоспроможності ТГ є фундаментом для розробки стратегії їхнього розвитку. Відсутність об'єктивної системи оцінювання позбавляє громади можливості чітко визначати пріоритети інвестування та розбудови інфраструктури. Ефективність управління конкурентним потенціалом залежить не від аналізу окремих показників, а від комплексного опрацювання функціональних систем (фінансових, трудових, інфраструктурних) у межах ТГ, незалежно від вектору впливу чинників (зовнішніх чи внутрішніх).

Рис. 1.2. Фактори конкурентоспроможності територіальних громад та регіонів [7]

Конкурентоспроможність територій не є статичним показником, а вимагає постійної якісної трансформації. За словами І. Дегтярьової, вирішальну роль у цьому процесі відіграє здатність органів місцевого самоврядування ефективно використовувати локальні переваги та формувати заходи з їхнього посилення [8].

Отже, концептуальною основою конкурентоспроможності ТГ є наявність суб'єктності в управлінні: саме органи місцевого самоврядування, через планування та реалізацію соціально-економічних заходів, виступають безпосередніми архітекторами конкурентних переваг об'єднаних територіальних громад.

Реалізація стратегічних завдань із підвищення конкурентоспроможності територіальних громад (ТГ) потребує впровадження комплексного інституційного інструментарію. До ключових елементів такого впливу належать: конструктивна взаємодія з органами державної влади для синергії зусиль у межах загальнонаціональних програм регіонального розвитку; узгодження векторів розвитку громади та регіону з метою дотримання балансу інтересів і досягнення взаємної економічної вигоди; розвиток місцевого ринку праці та залучення висококваліфікованого людського капіталу як інтелектуального фундаменту конкурентних переваг; налагодження державно-приватного партнерства, що передбачає активне залучення локального бізнесу до прийняття стратегічних управлінських рішень; демократизація та інклюзивність управління, які забезпечують участь усіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) у формуванні пріоритетів громади.

Таким чином, конкурентоспроможність ТГ постає як інтегральна характеристика, що поєднує адміністративну ефективність із ринковими механізмами взаємодії. Вона базується на економічному, технологічному та природно-ресурсному потенціалах, а також на інноваційній активності територіального утворення.

Б. Андрушків наголошує, що конкурентний статус громади є результатом раціонального управління її сукупним ресурсним потенціалом (виробничим, кадровим, інвестиційним). Це вимагає дотримання принципів спроможності вже на етапі формування громад, аби уникнути створення економічно неефективних об'єднань [9].

Отже, конкурентоспроможність ТГ детермінується рівнем її соціально-економічного поступу та якістю стратегічного планування. На основі цих

чинників формується модель конкурентоспроможності ТГ, спрямована на інклюзивний розвиток регіону та реалізацію девелоперських завдань громади (рис. 1.3).

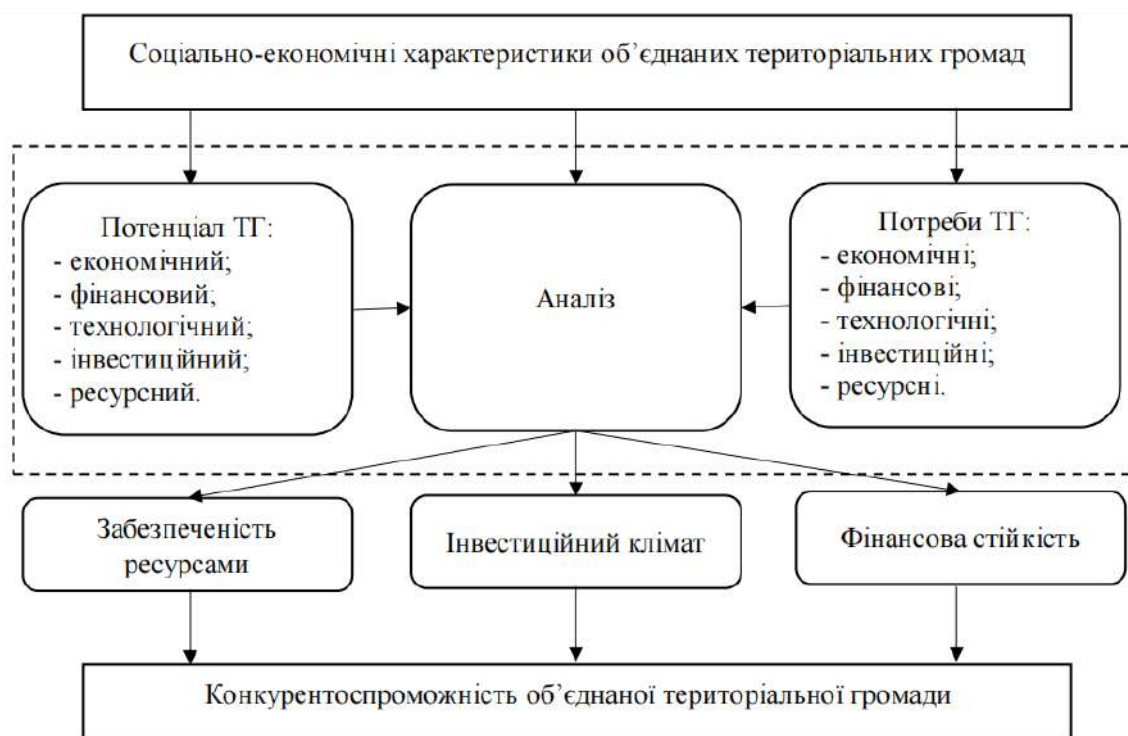

Рис. 1.3. Модель забезпечення конкурентоспроможності ТГ та регіонів [9]

Отже, забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад потребує комплексного підходу, спрямованого на розвиток усіх сфер їх діяльності та узгодженого з цілями регіонального розвитку. Відсутність чітко визначених і структурованих заходів ускладнює ефективне використання ресурсів і може призвести до негативних соціально-економічних наслідків. У зв'язку з цим доцільно виокремити ключові компоненти системи забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад: розвиток економічної та соціальної інфраструктури; підтримку підприємництва й партнерство з місцевим бізнесом; прозоре та ефективне управління фінансовими ресурсами; стратегічне планування виробничого розвитку з дотриманням екологічних вимог; формування сприятливого інвестиційного клімату; розробку довгострокових стратегій інклюзивного розвитку; забезпечення відкритості та підзвітності органів місцевого самоврядування.

1.2. Концептуальний підхід до відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів.

Забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів має власну специфіку, зумовлену впливом органів державного та місцевого управління, і не може розглядатися як статична характеристика. За своєю суттю конкурентоспроможність є динамічним процесом, що потребує постійного оновлення та адаптації до змін зовнішнього середовища, аналогічно до конкурентоспроможності товарів і послуг на ринку.

У зв'язку з цим зростає потреба в дослідженні теоретичних засад відновлення конкурентоспроможності територіальних громад, що є основою для формування ефективних стратегій регіонального розвитку в умовах повоєнної відбудови України. Особливого значення набувають питання інноваційно-технологічного розвитку, раціонального використання ресурсів, дотримання принципів сталого розвитку та екологічної безпеки. Вирішальну роль у реалізації цих завдань відіграє ефективне державне регулювання, спрямоване на відновлення регіонів і територій, постраждалих унаслідок збройної агресії, шляхом комплексних організаційних та фінансових заходів із відновлення інфраструктури та створення сприятливих умов для економічної діяльності [10].

Відновлення конкурентоспроможності територіальних громад і регіонів набуває особливої актуальності в умовах післякризового відновлення економіки України. Ключовими концептуальними напрямками цього процесу є розвиток інфраструктури, передусім транспортної, та активізація інвестиційної діяльності, що сприяє пожвавленню економічної активності, залученню капіталу й підвищенню економічної стійкості територій.

Зазначене зумовлює необхідність дослідження теоретичних засад відновлення конкурентоспроможності територіальних громад як основи для формування ефективних стратегій розвитку, раціонального використання

ресурсів і залучення інвестицій. У цьому контексті відновлення конкурентоспроможності територіальної громади доцільно розглядати як комплексний процес, спрямований на реалізацію її потенціалу в умовах конкурентного середовища, що забезпечує зростання продуктивності регіональної економіки та підвищення якості життя населення.

Конкурентоспроможність територіальних громад потребує системного управління чинниками її формування та їх постійного якісного вдосконалення, що зумовлює необхідність розроблення і реалізації стратегії її підвищення. Як зазначає Г. Ортіна, конкурентоспроможність пов'язана з формуванням і використанням потенціалу суб'єкта, а тому може бути забезпечена лише на основі чітко визначеної програми або стратегії; відсутність такої стратегії унеможлиблює ефективну конкурентну діяльність [11].

Формування стратегії підвищення конкурентоспроможності територіальної громади має ґрунтуватися на її ресурсних можливостях і враховувати умови зовнішнього середовища, передбачаючи довгостроковість, гнучкість, поетапність реалізації та регулярне оновлення з метою забезпечення сталого розвитку громади.

Отже, відновлення конкурентоспроможності територіальних громад має здійснюватися з урахуванням впливу зовнішнього середовища та відповідно до заздалегідь визначеного плану на основі моделі підвищення конкурентоспроможності. У цьому контексті особливої ваги набуває визначення ключових компонентів такої моделі з метою уніфікації підходів до її формування. Методологічною основою для розроблення зазначеної моделі, на нашу думку, може слугувати модель підвищення конкурентоспроможності регіону, запропонована І. Дегтярьовою (рис. 1.4).

У представленій моделі підвищення конкурентоспроможності ключовим чинником є ціннісні орієнтації населення. Проте при адаптації моделі до потреб об'єднаних територіальних громад виникає проблема невідповідності між запропонованими взаємозв'язками та реальними або потенційними можливостями ТГ. Це зумовлює необхідність розробки моделі, орієнтованої на

специфічні фактори та ресурси ТГ як складової регіональної економічної політики.

Рис. 1.4. Структурні компоненти моделі відновлення та підвищення конкурентоспроможності сучасного регіону [12].

Для формування такої моделі слід визначити комплекс чинників, що забезпечують реалізацію стратегії розвитку ТГ. Досвід високорозвинених країн показує, що конкурентоспроможність можливе лише на інноваційній основі із максимальним використанням кадрового потенціалу та урахуванням специфіки кожної громади [13]. При цьому ефективне управління виробничим, фінансовим, науково-технічним, інноваційно-інвестиційним, майновим і кадровим потенціалом є ключовим для забезпечення розвитку та уникнення створення неефективних і неспроможних об'єднань територіальних громад [14].

До основних чинників, що визначають конкурентну позицію об'єднаних територіальних громад (ТГ) і повинні бути враховані в стратегічній моделі підвищення їх конкурентоспроможності, належать:

1. Ефективне місцеве самоврядування – дієва система органів ТГ забезпечує реалізацію стратегічних планів розвитку та стимулює посилення

конкурентних позицій через перерозподіл фінансових ресурсів у рамках бюджетної децентралізації.

2. Функціональна система регіонального державного управління – її ефективність впливає на здатність залучати інвесторів і реалізовувати масштабні проєкти, зменшуючи залежність від державних субсидій.

3. Людський капітал – наявність кваліфікованих і достатніх трудових ресурсів є ключовою для успішної реалізації інвестиційних проєктів та ефективного управління.

4. Інноваційна діяльність – впровадження новітніх технологій та інноваційних проєктів підвищує привабливість ТГ для інвесторів і сприяє якісному розвитку місцевої інфраструктури.

5. Інвестиційна привабливість – залучення зовнішніх інвестицій є критично важливим для розвитку виробничої сфери; пріоритетними є: доступ інвесторів до земель, наявність кваліфікованих кадрів, близькість ринків збуту, розвиток інфраструктури та підтримка проєктів органами місцевої влади.

6. Екологічна безпека – належний стан довкілля підвищує конкурентоспроможність ТГ, оскільки негативні екологічні умови зменшують інвестиційну привабливість і збільшують витрати на відновлення навколишнього середовища.

Отже, зазначені чинники визначають ключові напрямки діяльності об'єднаних територіальних громад, які сприяють підвищенню їх конкурентоспроможності. Формування стратегії розвитку ТГ із врахуванням цих напрямків створює основу для розробки спеціалізованої моделі підвищення їх конкурентоспроможності.

Реалізація планів розвитку територіальних громад має передбачати формування моделей підвищення їх конкурентоспроможності, що охоплюють ключові чинники: ефективне місцеве самоврядування, функціонування системи державного регіонального управління, наявність кваліфікованого людського капіталу, розвиток інфраструктури, інноваційні проєкти та екологічну безпеку.

Впровадження таких моделей сприяє покращенню показників діяльності ТГ, зміцненню фінансової стабільності через залучення інвестицій та підвищенню податкових надходжень, що забезпечує ресурсну базу для подальшого розвитку. Конкурентоспроможність ТГ і підприємств на її території перебувають у взаємозалежності: підвищення продуктивності та конкурентоспроможності підприємств зміцнює позиції громади, а розвиток ТГ створює сприятливі умови для бізнесу.

Ключовим елементом цього процесу є підвищення продуктивності праці, яка разом із рівнем зайнятості формує «усвідомлену конкурентоспроможність», що стає основою ефективності регіонального розвитку та добробуту населення. Проблеми зайнятості, характерні для багатьох українських ТГ, вирішуються через реалізацію інвестиційних проектів, включно із залученими зовнішніми інвестиціями. У цьому контексті доцільним є використання «Піраміди конкурентоспроможності регіону» Б. Гардінера, Р. Мартіна та П. Тайлера як методологічного інструменту для стратегічного планування (рис. 1.5).

Запропонована модель показує, що конкурентоспроможність територіальних громад залежить не лише від продуктивності праці, а й від ефективності регіонального ринку праці. Тому спроби підвищити конкурентоспроможність виключно через зростання продуктивності праці обмежені, поки не вирішено проблему зайнятості. Основне завдання ТГ – спершу підвищити власну конкурентоспроможність, що відкриває можливості для ефективного регулювання ринку праці та стимулювання розвитку підприємств.

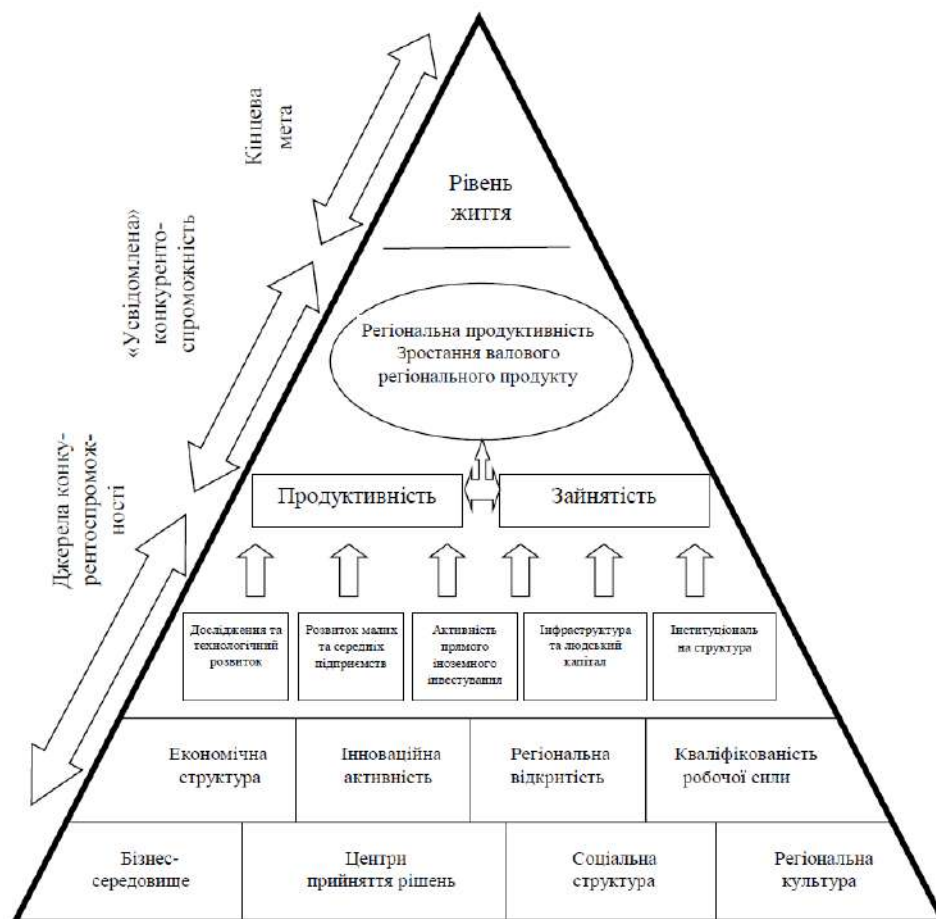

Рис. 1.5. «Піраміда» конкурентоспроможності регіону [15].

Відновлення конкурентоспроможності ТГ та регіонів потребує комплексного підходу: розвиток інфраструктури, залучення інвестицій та ефективне використання людського капіталу. Такий підхід створює стабільні умови для розвитку громад, підвищує продуктивність підприємств і рівень життя населення, забезпечуючи стійкий економічний розвиток у майбутньому.

1.3. Методологія комплексного оцінювання конкурентного статусу територіальних громад.

Підходи до забезпечення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад (ТГ) на практиці здебільшого обмежуються розробкою

організаційно-управлінських моделей та визначенням ключових елементів, що впливають на реалізацію заходів для її підвищення. Водночас виникає потреба у реальній оцінці конкурентоспроможності ТГ на основі показників, що дозволяють аналізувати її динаміку в часі та визначати конкурентну позицію громади. Така оцінка стає особливо важливою у контексті бюджетної децентралізації, коли контроль за фінансами передається на рівень ТГ, а ефективність використання коштів часто спрямовується на підвищення конкурентоспроможності; базовим критерієм при цьому виступає фінансовий стан та потенційна спроможність громади.

У 2019 році на Світовому економічному форумі було запропоновано вдосконалений індекс конкурентоспроможності регіонів (RCI), що оцінює такі напрямки: сприятливе середовище (інституції, інфраструктура, ІКТ, макроекономічна стабільність), людський капітал (здоров'я та освіта населення), ринкове середовище (товарні ринки, ринок праці, фінансова система, обсяг ринку) та інновації й екологія (динамічність бізнесу, впровадження інновацій) [16]. Методика передбачає поєднання аналітичних розрахунків та експертних опитувань керівників бізнесу, що забезпечує гнучкість оцінки та врахування регіональних особливостей.

Європейський Союз визначає системну конкурентоспроможність території як здатність регіону генерувати високий рівень доходів для покращення життєдіяльності населення [17]. Нові підходи розглядають конкурентоспроможність як інтегральний показник для бізнесу та мешканців, використовуючи індекс регіональної конкурентоспроможності на основі 11 критеріїв та 74 показників, об'єднаних у три субіндекси: базовий, ефективності та інновацій [18]. Такий індекс дозволяє оцінювати сильні й слабкі сторони ТГ, розробляти ефективну регіональну політику та моніторити результати підвищення конкурентоспроможності.

Методика оцінки конкурентоспроможності регіонів охоплює широкий спектр показників, що відображають якість життя населення та рівень безпеки, забезпечуваний органами влади. В Україні її застосування ускладнюється через

відсутність інструментів для оцінки багатьох позицій. Деякі показники з критерію «Інновації» у вітчизняних методиках відносяться до ринку праці, проте досвід розвинутих економік показує тісний зв'язок між інноваціями та якістю людського капіталу, що є основою інноваційного розвитку територій.

Європейська модель базується на обробці великого масиву статистичних даних із використанням регресійного або дисперсного аналізу. Через різноплановість показників різних територіальних громад часто виникають суттєві відхилення, що можуть спотворювати середні значення та порушувати нормальність розподілу. Для вирішення цієї проблеми застосовують два підходи:

1. Використання непараметричних методів, що ускладнює обробку даних і збільшує час аналізу;
2. Перетворення «ненормальної статистики» у придатну для аналізу форму, наприклад, за допомогою методу Бокса-Кокса.

Методика Європейської комісії з розрахунку індексу регіональної конкурентоспроможності передбачає використання методу Бокса-Кокса для нормалізації всіх показників, при цьому дотримується такий принцип розрахунку:

- для однопараметричних перетворень:

$$y_i^{(\lambda)} = \begin{cases} \frac{y_i^\lambda - 1}{\lambda} & \text{якщо } \lambda \neq 0, \\ \ln y_i & \text{якщо } \lambda = 0. \end{cases} \quad (1.1)$$

- для двопараметричних перетворень:

$$y_i^{(\lambda)} = \begin{cases} \frac{(y_i + \lambda_2)^{\lambda_1 - 1} - 1}{\lambda_1} & \text{якщо } \lambda \neq 0, \\ \ln(y_i + \lambda_2) & \text{якщо } \lambda = 0. \end{cases} \quad (1.2)$$

Однопараметричні перетворення за цим методом справедливі для $y_i > 0$, а двопараметричні — для $y_i > -\lambda_2$. При цьому параметр λ оцінюється за допомогою функції вірогідності профілю [19].

Отже, використання європейської методики розрахунку індексу регіональної конкурентоспроможності дозволяє максимально охопити всі

показники за визначеними критеріями. Водночас деякі показники цієї моделі відрізняються від вітчизняних підходів і потребують додаткового уточнення (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Значення окремих показників у європейській моделі розрахунку індексу регіональної конкурентоспроможності

Критерій	Показник	Сутність показника	Параметри трансформації Бокса-Кокса
Інфраструктура	доступність залізниць	частка населення в радіусі 120 км, до якого можна дістатися залізницею протягом 1,5 год.	$\lambda = 0,5$
Ефективність ринку праці	тривалість безробіття	відсоток осіб, які перебувають у статусі безробітних протягом 12 місяців і більше	$\lambda = 0,5$
Ефективність ринку праці	безробіття серед жінок	відсоток безробіття серед жінок	$\Lambda = -0,1$
Ефективність ринку праці	безробіття за гендерним балансом	визначення абсолютної величини рівноваги: (число безробітних жінок – число безробітних чоловіків)	$\lambda = 0,5$
Місткість ринку	потенційний обсяг ринку, виражений у чисельності населення	потенційний обсяг ринку, виражений в абсолютному значенні від чисельності населення	$\lambda = 0,5$
Місткість ринку	потенційний обсяг ринку, виражений у ВВП	потенційний розмір ринку, виражений в абсолютному значенні від ВВП	$\Lambda = -0,1$
Інновації	загальні внутрішні витрати на НДДКР	витрати у відсотках від ВВП	$\lambda = 0,5$
Інновації	наукові публікації	число публікації на мільйон жителів	$\lambda = 0,5$

Джерело: [18]

Система розрахунку індексу регіональної конкурентоспроможності Єврокомісії є комплексною, охоплює багато показників, що відображають конкурентну позицію територіальних громад, і водночас адаптивна до особливостей різних країн, що дозволяє її використовувати для нових або потенційних членів ЄС [20]. Методика акцентує увагу на нематеріальній інфраструктурі, підприємницькій активності та якості життя населення, що робить її придатною для оцінки регіональної конкурентоспроможності і для

українських ТГ у контексті адміністративного реформування та бюджетної децентралізації.

Іншою методикою є підхід К. Ейджингера та Ф. Маттіаса, що фокусується на заробітній платі, витратах на робочу силу та структурі зайнятості, а також враховує освіту, інновації, соціальні, інституційні та екологічні фактори [21]. Оцінка інфраструктури та доступу до неї обмежена через недостатність даних, особливо щодо соціальних і екологічних аспектів, проте використані 54 показники дозволяють оцінювати конкурентоспроможність ТГ на основі NUTS (табл. 1.2.).

Таблиця 1.2.

Критерії оцінювання конкурентоспроможності територіальних громад за моделлю Ейджингера–Маттіаса

Критерії	Кількість показників
Оцінка нових перспектив, що базуються на основі доходів, соціальних витрат та екології, в т. ч:	12
- оцінка нових перспектив екології	3
- оцінка нових перспектив доходів	3
- оцінка нових перспектив соціальних витрат	6
Економічна структура територіальної громади	5
Економічна конкурентоспроможність	4

Продовження таблиці 1.2

Можливості забезпечення конкурентних результатів, в т. ч:	32
- нематеріальна інфраструктура та зручності	5
- освіта та інновації	12
- державні інституції	5
- екологія	5
- соціальна система	5

Джерело: [21].

Методика оцінки конкурентоспроможності територіальних громад Ейджингера–Маттіаса враховує високу кореляцію показників і для їх узагальнення застосовує факторний аналіз (РСА) з використанням факторних навантажень для визначення ваги змінних. Це спрощує аналіз та дозволяє виявляти показники, що не вписуються у критерії. Загальний показник формується у два етапи: спочатку індивідуальні показники групуються за трьома субкритеріями — доходи, соціальна та екологічна

конкурентоспроможність, а потім перераховуються через факторний аналіз [21].

Методика є більш економічно орієнтованою та спрощеною порівняно з підходом Європейської комісії: використовується 4 критерії замість 11, один з яких — «Оцінка нових перспектив» — дозволяє враховувати потенційну динаміку конкурентоспроможності територіальних громад у довгостроковій перспективі. Процес оцінки реалізується у три послідовні етапи (рис. 1.6).

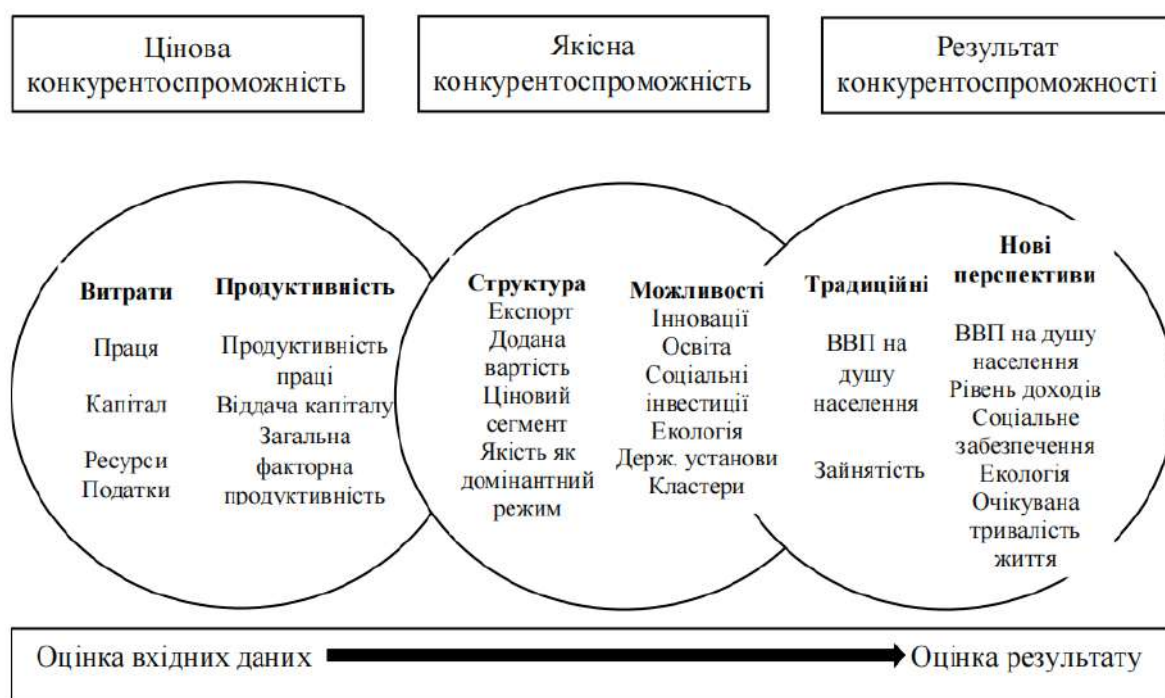

Рис.1.6. Процедура оцінки конкурентоспроможності територіальних громад за методикою Ейджингера–Маттіаса з використанням підходу «оцінка нових перспектив» [21].

Підходи до оцінки конкурентоспроможності територіальних громад, що не базуються на індексах, часто страждають від нечітких і некоректних критеріїв. Одним із перспективних методів є кластерна модель М. Портера, де «кластер – це група географічно близьких взаємопов’язаних компаній та організацій, що діють у певній сфері та доповнюють одна одну» [22]. Кластери поєднують ринкову координацію та внутрішню взаємодію, прискорюючи поширення інновацій і підвищуючи ефективність використання знань [23]. Проте в Україні поки не розроблено методики кластерного аналізу конкурентоспроможності громад.

Сучасні підходи здебільшого базуються на індексах конкурентоспроможності з набором спеціалізованих критеріїв та показників, які потребують адаптації до специфіки країни або регіону, але дозволяють об'єктивно оцінити перспективи ТГ.

Методика Нестеренко С. [24] виділяє три ключові аспекти: використання ресурсів, рівень життя населення та інвестиційну активність регіону. Враховуються виробничий та науково-освітній потенціал, інфраструктура і динаміка розвитку галузей, що допомагає визначити сильні та слабкі сторони регіону.

Для більш глибокого аналізу доцільно включати аспекти сталого розвитку: екологічну стійкість, соціальну відповідальність та економічну життєздатність. Додатково важливим є врахування геополітичного контексту, політичної стабільності та географічного розташування, що впливає на конкурентоспроможність регіонів.

Для вдосконалення оцінки конкурентоспроможності регіонів в Україні доцільно врахувати підхід Захарченко С. [25], де регіональна конкурентоспроможність аналізується з різних перспектив і факторів. Основні аспекти методики:

- Індикатори-стимулятори та дестимулятори – виділяються показники, що позитивно або негативно впливають на конкурентоспроможність.
- Нормалізація за Паттерн-методом – порівняння індикаторів через співвідношення фактичних і максимальних (або мінімальних) значень.
- Міжнародне порівняння – зважування показників регіону щодо країни-лідера для оцінки конкурентоспроможності на глобальному рівні.

Переваги підходу: точне визначення сильних і слабких сторін регіону та можливість міжнародного порівняння. Обмеження: складність порівняння через різницю ринків, геополітичні фактори, торговельні угоди та економічні тренди, що можуть впливати на об'єктивність оцінки.

Аналіз існуючих методик оцінки конкурентоспроможності регіонів та громад України виявив низку недоліків:

- Перекриття показників – деякі аспекти оцінюються в різних групах, що ускладнює аналіз.
- Ігнорування сталого розвитку – більшість методик не враховують екологічну стійкість та довгостроковий вплив розвитку на довкілля.
- Однобічність підходу – фокус на регіонах без врахування особливостей громад і нових умов децентралізації.

З урахуванням цих недоліків була розроблена власна система показників конкурентоспроможності регіону, що охоплює три напрямки:

I. Соціальна відповідальність

- Якість життя – рівень доходів, доступ до освіти, охорони здоров'я, житлової та культурної інфраструктури.
- Освіта, наука та інновації – освітній рівень, наукові дослідження, технології та інноваційний потенціал.

II. Економічна життєздатність

- Економічна ефективність – продуктивність бізнесу, ВВП, заробітна плата, конкурентоспроможність підприємств.
- Інвестиції та інфраструктура – обсяги інвестицій, транспорт, комунікації та розвиток інфраструктури.

III. Екологічна стійкість

- Екологія та сталий розвиток – екологічні показники, зелені технології та стратегічна стійкість економіки.

Система цих показників дозволяє розраховувати інтегральний індекс конкурентоспроможності регіонів та оцінювати їхній розвиток (Додаток А).

Реформа децентралізації в Україні надала громадам більшу автономію та відповідальність за розвиток, а місцеві органи влади стали ключовими у реалізації регіональних стратегій. Оцінка конкурентоспроможності громад дозволяє визначати їхні сильні та слабкі сторони, пріоритети розвитку та сприяє відновленню економіки після війни.

Конкурентоспроможність громади визначається її здатністю забезпечувати високий рівень життя, залучати інвестиції, розвивати бізнес та ефективно конкурувати з іншими громадами. Основні фактори включають:

- Інфраструктуру – транспорт, комунікації, технології, медичні та освітні заклади, соціально-культурні послуги.
- Ресурси та інституції – доступність робочої сили, земель, енергетики; наявність організацій для підтримки бізнесу.
- Людський капітал – якісна освіта, охорона здоров'я, культура та соціальна підтримка.
- Державна політика – законодавчі та фінансові умови, рівний доступ до ресурсів.

Кількісна оцінка конкурентоспроможності здійснюється за трьома групами показників:

1. Соціально-економічні – зайнятість, рівень доходів, освіта, медичні послуги, динаміка населення, наявність підприємств.
2. Інфраструктурні – дороги, транспортні сполучення, телекомунікації, енергопостачання, системи водо- та повітропостачання.
3. Фінансові – доступність кредитів, податкове навантаження, бюджетні програми підтримки бізнесу та інвестицій.

Для інтегральної оцінки показники стандартизуються та нормуються, щоб забезпечити порівнянність і коректність аналізу між громадами.

Оцінка конкурентоспроможності громад у межах регіональної оцінки є важливим інструментом для місцевого самоврядування. Вона дозволяє визначати сильні та слабкі сторони громад, виявляти потенціал розвитку та ефективно спрямовувати ресурси. Завдяки цьому громади можуть зосередитися на своїх перевагах, приймати стратегічні рішення та реалізовувати проекти, що підвищують якість життя населення та приваблюють інвестиції.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВІДНОВЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

2.1. Дослідження еко-енергетичної безпеки регіонів як передумови їх сталого розвитку.

Сучасна трансформація економіки України відбувається в умовах безпрецедентного тиску екологічних деструкцій, енергетичної нестабільності та медико-демографічної кризи, посилених наслідками військової агресії. Руйнування інфраструктури та зростання гуманітарних втрат актуалізують потребу в інтегрований оцінці регіональних диспропорцій та застосуванні інструментів соціального і «зеленого» маркетингу для стимулювання процесів відбудови.

Наявна наукова фрагментарність, де екологічні, енергетичні та медичні чинники розглядаються ізольовано, унеможлиблює формування ефективної доказової політики. Постає критична потреба у розробці міждисциплінарної методики рейтингування областей, яка б синтезувала дані про антропогенне навантаження, стійкість енергозабезпечення, стан громадського здоров'я та результативність локальних маркетингових стратегій.

Впровадження такого інструментарію дозволить: об'єктивно пріоритезувати заходи з післявоєнного відновлення; оптимізувати маркетингові комунікації для формування екологічно відповідальної поведінки; стимулювати інвестиції домогосподарств у відновлювану енергетику; мінімізувати еколого-гуманітарні втрати та зміцнити соціальну стійкість держави в умовах гібридних загроз.

Для формування комплексного рейтингу областей України було розроблено систему індикаторів, що забезпечують репрезентативність оцінювання за трьома стратегічними векторами: екологічною безпекою, енергетичною стійкістю та станом громадського здоров'я.

Застосований у дослідженні методичний підхід базується на розрахунку інтегральних показників, що дозволяє нівелювати неоднорідність первинних даних. Попри використання базової статистичної інформації довоєнного періоду, методологію було адаптовано до реалій 2022–2025 років. Повномасштабна військова агресія зумовила критичні деструкції інфраструктурних об'єктів, масштабні міграційні процеси та погіршення санітарно-епідеміологічної ситуації, що безпосередньо позначилося на стані довкілля та енергетичному потенціалі територій. Відтак, набір індикаторів був переглянутий та актуалізований з урахуванням чинників воєнного впливу, що дозволило забезпечити високу об'єктивність порівняльного аналізу регіонів.

Для оцінки екологічної, енергетичної та медико-соціальної безпеки регіонів були обрані ключові індикатори, що репрезентативно відображають відповідні ризики та доступні у статистичній звітності. Екологічна безпека оцінювалася за обсягами викидів забруднюючих речовин на душу населення, утворенням відходів на душу та площею забруднених земель. Ці показники дозволяють визначити рівень антропогенного навантаження на довкілля.

Енергетична безпека враховувала доступність електроенергії (надійність постачання та тривалість відключень) та частку електроенергії з відновлюваних і децентралізованих джерел.

Медико-соціальний стан населення оцінювався через загальну смертність, середню очікувану тривалість життя та частку смертності від серцево-судинних і онкологічних захворювань, що визначають тривалість і якість життя.

Дані щодо викидів та відходів взяті за 2020–2021 рр., площу забруднених земель оцінено експертно на основі структурного аналізу територій, з урахуванням промислового або аграрного характеру регіонів.

Енергетична безпека: Регіональна енергетична безпека оцінювалася за двома ключовими показниками: надійність електропостачання (частота та тривалість аварійних і планових відключень) та рівень децентралізованої генерації (частка відновлюваних та локальних джерел, здатних працювати

автономно). Найвищі бали отримали області з мінімальними перебоями та значною власною генерацією [26].

Рівень здоров'я населення: Оцінка враховувала загальний коефіцієнт смертності, середню очікувану тривалість життя та поширеність серцево-судинних і онкологічних захворювань [26]. Війна 2022–2024 рр. призвела до значного скорочення тривалості життя (чоловіки: $\sim 66,4 \rightarrow 57,3$ року; жінки: $76,2 \rightarrow 70,9$ року) [27], особливо у східних регіонах через бойові дії та масову евакуацію. Поранення, інвалідність і психологічні травми стали масовим явищем, а руйнування медичної інфраструктури (понад 1900 пошкоджених об'єктів, майже 300 лікарень зруйновано повністю) ускладнило доступ до медичної допомоги, особливо у прифронтових областях [28].

Показники було приведено до порівнянного масштабу методом мін–макс нормалізації (0 – найгірше, 1 – найкраще). Для позитивних показників (тривалість життя, частка ВДЕ) застосовано пряме нормування, для негативних (смертність, викиди, відходи) – обернене. Середній бал по кожному напрямку (екологія, енергетика, здоров'я) визначено як просте середнє нормалізованих показників, а загальний інтегральний індекс – як рівноважене середнє трьох субіндексів ($\sim 33\%$ кожен). За отриманими індексами сформовано рейтинг регіонів із коментарями.

Обсяги промислових викидів і відходів в Україні сильно різняться. У 2020–2021 рр. найменші викиди на душу населення були в аграрних західних областях (Закарпатська $\sim 0,3$ – $0,4$ кг, Чернівецька $\sim 0,4$ кг, Херсонська $\sim 1,2$ кг), тоді як найвищі – у промислових регіонах Сходу та Центру (Донецька ~ 63 кг, Дніпропетровська ~ 57 кг на особу). Аналогічно, утворення відходів коливалося від $<0,7$ т/особу на Західній Україні до ~ 98 т/особу у Дніпропетровській і ~ 71 т/особу в Полтавській областях [26].

Війна 2022 року вплинула на екологічну ситуацію: зупинка промислових підприємств тимчасово зменшила викиди в деяких регіонах, але воєнні дії завдали масштабної шкоди довшістю. Прямі збитки перевищили 70 млрд дол., знищено ~ 3 млн га лісів, забруднено ґрунти та води, викиди CO_2 перевищили

180 млн тонн, а затоплення та пожежі на промислових об'єктах погіршили стан земель і вод.

Оцінка забруднених земель базувалася на останніх доступних статистичних даних і експертних оцінках з урахуванням промислового профілю регіонів. Найбільше забруднені промислово розвинені області (Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Запорізька), мінімальний рівень – у аграрних західних регіонах. Регіони ранжували за п'ятибальною шкалою для формування інтегрального балу екологічної безпеки (1 – найкраща, 26 – найгірша) (табл.2.1.).

Таблиця 2.1.

Рейтинг регіонів України за рівнем екологічної безпеки [26].

Регіон	Викиди, кг/особу ¹	Відходи, кг/особу ²	Забруднені землі, оцінка ³	Індекс екологічної безпеки
Закарпатська	2,3	116	найкраща	1
Чернівецька	1,9	232	найкраща	0,98
Херсонська	16,9	89	найкраща	0,96
Тернопільська	8,1	270	найкраща	0,94
Волинська	5,5	612	дуже висока	0,92
Рівненська	8,2	770	дуже висока	0,9
Івано-Франківська	3,7	1268	висока	0,88
Львівська	30,3	1246	висока	0,86
Хмельницька	17,1	401	найкраща	0,84
Житомирська	10	331	дуже висока	0,83
Черкаська	40,7	949	висока	0,78
Сумська	17,5	687	висока	0,76
Київська (обл.)	11,7	1201	найвища	0,74
Одеська	15,2	192	висока	0,72
Вінницька	52,2	1013	висока	0,7
Миколаївська	11	2246	висока	0,68
м. Київ (місто)	13,1	1064	висока	0,67
Харківська	28	562	висока	0,65
Кіровоградська	12,2	538	низька	0,6
Запорізька	87,9	3298	низька	0,58
Полтавська	38,5	71 090	низька	0,55
Чернігівська	23,7	506	низька	0,54
Дніпропетровська	172,4	97 931	низька	0,12
Донецька	182,4	6555	низька	0,1
Луганська	16,6	120	низька	0,08
АР Крим	—	—	—	—

Розрахунок індексу екологічної безпеки проводився за трьома показниками: обсягами викидів забруднюючих речовин на душу населення, утворенням відходів на душу населення та експертною оцінкою забруднення земель, з використанням відповідної формули:

$$I_{\text{ек}} = \frac{I_{\text{викиди}} + I_{\text{відходи}} + I_{\text{землі}}}{3}, \quad (2.1.)$$

де $I_{\text{викиди}}$ – нормалізований індекс обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря на душу населення,

$I_{\text{відходи}}$ – нормалізований індекс утворення відходів на душу населення,

$I_{\text{землі}}$ – нормалізований індекс експертної оцінки рівня забруднення земель.

Кожен показник нормалізовано методом мінімаксного масштабування в межах найгірших та найкращих значень по регіонах, після чого обчислювалося середнє значення нормалізованих індексів. Для Тернопільської області обсяг викидів становив 8,1 кг/особу (один з найнижчих у країні – від 2,3 до 182,4 кг/особу), що дало $I_{\text{викиди}} = 0,96$. Утворення відходів – 270 кг/особу (діапазон 116–97 000 кг/особу), $I_{\text{відходи}} = 0,86$. Стан земель оцінено як «найкращий», що відповідає $I_{\text{землі}} = 1,00$. Підставивши ці значення у формулу, інтегральний індекс екологічної безпеки для області становив $I_{\text{ек}} = 0,94$.

Дані по Донецькій і Луганській областях наведені лише для підконтрольних територій, інформація по АР Крим та м. Севастополь відсутня з 2014 р.

Найбільш екологічно безпечними регіонами виявилися Закарпатська, Чернівецька, Херсонська та Тернопільська області – вони характеризуються низькими викидами і відходами, а також відсутністю значного промислового забруднення. До лідерів також входять Волинь, Рівненська та інші західні області.

Найгірша ситуація – у важко промислових регіонах Придніпров'я та Донбасу. Дніпропетровська область посідає останнє місце через великі обсяги промислових відходів і високі викиди в повітря. Донбас, навіть на підконтрольній території, також у нижній частині рейтингу через значне забруднення металургією та накопичення відходів вуглевидобутку. Запорізька область третя з кінця через поєднання великої промисловості та історичних екопроблем. Харківська область у нижній частині списку переважно через

викиди від великих ТЕЦ і підприємств, хоча кількість відходів менша, а стан земель кращий.

Київська область та м. Київ мають середній рейтинг: порівняно невисокі промислові викиди, але великі обсяги побутових відходів і наявність зон радіаційного забруднення (Чорнобиль). Загалом географія екобезпеки чітко демонструє контраст між індустріально забрудненим Сходом та екологічно чистим Західним регіоном.

Раніше енергетична безпека регіонів оцінювалася за структурою економіки: часткою відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) та рівнем енергоемності валового продукту – чим нижча енергоемність, тим вища ефективність і безпека. За цими критеріями найкраще виглядали області з високою часткою місцевої генерації ВДЕ та помірним споживанням енергії. Так, Херсонська область лідирувала завдяки 40% ВДЕ, Київ посідав друге місце завдяки низькій енергоемності, хоча ВДЕ там було лише близько 5%. Високі позиції мали Чернівецька область (35% ВДЕ) та інші регіони з помірним споживанням і розвитком відновлюваної чи гідроенергетики. Найнижчі місця займали промислові регіони зі слабкою ВДЕ, зокрема Донбас і центральна Україна.

Аналіз енергетичної безпеки областей України базується на інтеграції даних про потужності електрогенерації, галузеву структуру валового регіонального продукту (ВРП) та експертні оцінки. Через обмежений доступ до деталізованої регіональної статистики, частка відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) визначалася шляхом моніторингу дислокації об'єктів «зеленої» генерації (ВЕС, СЕС, біоенергетичних станцій та ГЕС) за офіційними реєстрами НЕК «Укренерго» та Держенергоефективності станом на початок 2022 року.

Ключовим індикатором у дослідженні виступає енергоемність економіки, яка відображає ефективність споживання енергоресурсів для формування одиниці доданої вартості ВРП.

Основні закономірності оцінювання:

- Висока енергоефективність (низька енергоємність): Регіони з домінуванням сервісного сектору або високотехнологічних виробництв (наприклад, м. Київ, Чернівецька обл.) характеризуються меншою залежністю від енергопостачання, що конвертується у вищі бали рейтингу.

- Енергозалежність (висока енергоємність): Області з потужним промисловим профілем, металургією та видобувною галуззю (Дніпропетровська, Донецька обл.) мають високі питомі енерговитрати. Це знижує їхню адаптивність до енергетичних криз і дефіциту потужностей.

Зважаючи на дефіцит прямої статистичної звітності щодо споживання палива по регіонах, показник енергоємності розраховувався непрямым методом на основі аналізу секторів економіки за даними Держстату. Такий підхід дозволяє об'єктивно оцінити енергетичну стійкість територій навіть за умов неповної інформації [29].

У довоєнний період індекс енергетичної безпеки розраховувався за двома показниками: часткою відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) у регіональному електроспоживанні та енергоємністю економіки (витрата енергії на одиницю валового регіонального продукту). Обидва показники нормалізувалися за методом *min-max*. При відсутності повних даних використовувалися непрямі оцінки: частка ВДЕ визначалася за сумарними потужностями сонячних, вітрових і гідроелектростанцій, а енергоємність — за структурою економіки регіону за відповідною формулою:

$$I_{en1} = \frac{I_{ВДЕ} + I_{ен}}{2}, \quad (2.2.)$$

де $I_{ВДЕ}$ – нормалізований індекс частки відновлюваних джерел енергії,

$I_{ен}$ – нормалізований індекс енергоємності економіки.

Кожен показник було нормалізовано методом мінімаксного масштабування від найгірших до найкращих значень регіонів, після чого обчислювалося середнє арифметичне. Наприклад, у Чернівецькій області частка ВДЕ становила 35% (національний діапазон 5–40%), що дало $I_{ВДЕ} \approx 0,82$, а

енергоємність оцінювалася як «висока» і відповідала 1,0. Середнє арифметичне цих показників дало індекс енергетичної безпеки $I_{en1} \approx 0,91$.

1 – Частка відновлюваних джерел енергії у споживанні або виробництві електроенергії (стан на 2021 рік).

2 – Енергоємність економіки, що визначається структурою ВРП: більша частка важкої промисловості означає вищу енергоємність і нижчу безпеку.

Донецька і Луганська області враховані частково (підконтрольні до 2022 р.), дані по АР Крим та м. Севастополь відсутні з 2014 р. (табл.2.2)

Таблиця 2.2

Рейтинг регіонів України за рівнем енергетичної безпеки (2021р) [29]

Регіон	Частка ВДЕ, % ¹	Енергоємність економіки ²	Індекс енергетичної безпеки
Херсонська	40% (висока)	середня	0,95
м. Київ	5% (дуже низька)	найнижча	0,93
Чернівецька	35% (висока)	висока	0,91
Одеська	10% (низька)	висока	0,89
Львівська	15% (середня)	висока	0,87
Вінницька	12% (низька)	висока	0,86
Запорізька	20% (середня)	низька	0,84
Миколаївська	25% (середня)	середня	0,83
Харківська	8% (низька)	висока	0,81
Житомирська	20% (середня)	середня	0,79
Закарпатська	15% (середня)	середня	0,77
Івано-Франківська	12% (низька)	середня	0,76
Полтавська	5% (дуже низька)	низька	0,74
Рівненська	8% (низька)	середня	0,73
Тернопільська	10% (низька)	середня	0,73
Київська (обл.)	8% (низька)	середня	0,71
Волинська	10% (низька)	середня	0,71
Хмельницька	5% (дуже низька)	середня	0,7
Черкаська	5% (дуже низька)	середня	0,68
Сумська	5% (дуже низька)	середня	0,67
Чернігівська	5% (дуже низька)	низька	0,66
Кіровоградська	12% (низька)	дуже низька	0,6
Дніпропетровська	8% (низька)	дуже низька	0,55
Донецька	2% (мінімальна)	дуже низька	0,5
Луганська	2% (мінімальна)	дуже низька	0,49
АР Крим	—	—	—

Як видно з таблиці 2, найвищі показники енергетичної безпеки у 2021 році мали регіони з розвиненою відновлюваною енергетикою або високою економічною ефективністю. Херсонщина очолила рейтинг завдяки значній «зеленій» генерації (СЕС/ВЕС + ГЕС) та відсутності енергоємних виробництв. Київ, незважаючи на низьку частку ВДЕ, посів високе місце завдяки дуже низькій енергоємності економіки (послуги, ІТ, фінанси, освіта). До лідерів також увійшли Чернівецька, Одеська та Львівська області.

Найгірші показники мали східні промислові регіони: Донбас і Придніпров'я, де відсутні ВДЕ та висока енергоємність промисловості. Дніпропетровська та Кіровоградська області відзначаються великою залежністю від викопного палива, а Чернігівщина – слабкою структурою економіки. Середня група областей відрізняється мало, оскільки частка ВДЕ по Україні у 2021 р. залишалася низькою (~13%), а енергоємність економіки все ще перевищувала рівень країн ЄС у 2–3 рази.

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році істотно вплинуло на енергетичну безпеку: частина генерації, включно з відновлюваною, була втрачена, тому потребує оновленого аналізу. Водночас довоєнні дані важливі як «точка нуль», що відображає сформовану структуру енергосистеми та дозволяє виявити регіони, які потребують пріоритетної модернізації та підтримки під час післявоєнної відбудови.

На перший план вийшла стійкість енергопостачання: здатність мереж витримувати атаки та забезпечувати населення електроенергією. З осені 2022 року енергосистема України зазнала масованих обстрілів трансформаторів, ЛЕП і генерації (ТЕС, ТЕЦ, ГЕС), що спричинило безпрецедентні віялові відключення — у пікові місяці мешканці багатьох регіонів залишалися без світла по 8–10 годин на добу, а у 2024 році сумарні планові відключення склали ~1951 годину (22% часу). Ці події показали вразливість системи та наголосили на важливості її модернізації. Експерти відзначають, що розосереджена генерація (ВДЕ, мікромережі) підвищує енергостійкість, а війна стимулювала перехід до моделі, де ключові не лише економічні показники, а й живучість інфраструктури та енергоавтономність регіонів [30].

У рейтингу енергетичної безпеки враховано два ключові показники: (1) надійність електропостачання — стабільність подачі електроенергії у 2022–2024 роках, включно з плановими та аварійними відключеннями, і (2) рівень децентралізованої генерації — частка відновлюваних і локальних джерел, здатних працювати автономно (СЕС, ВЕС, ГЕС, біоенергетика, приватні генератори). Обидва критерії мають приблизно однакову вагу, а найвищий бал

отримують регіони з мінімальними перебоями та високою часткою власної генерації.

Таблиця 2.3 показує оновлений рейтинг енергетичної безпеки регіонів України за 2022–2024 роки. Для кожного регіону наведено надійність електропостачання та частку автономної генерації (переважно відновлюваної) у балансі. Найвищі показники мають західні та деякі центральні області: Чернівецька, Закарпатська та Львівська. Чернівецька область очолила рейтинг завдяки майже безперебійному постачанню та високій частці місцевої генерації (~40%, включно з Дністровською ГЕС, малими ГЕС та сонячними станціями). Закарпаття, захищене горами, майже не зазнало аварійних блекаутів, а помірنا частка ВДЕ (~15%) компенсується стабільністю мережі. Львівська область, незважаючи на ракетні удари 2022 року, зберегла стабільне електропостачання завдяки швидкому відновленню мереж і імпорту з ЄС, а також має розвинену альтернативну енергетику (біоТЕС, ВЕС, СЕС), що забезпечило третю позицію у рейтингу.

Найнижчі показники енергетичної безпеки зафіксовані у прифронтових та деокупованих регіонах Сходу і Півдня України. Луганська та Донецька області посідають нижні щаблі рейтингу внаслідок масштабної деструкції енергетичної інфраструктури та тривалої відсутності стабільного централізованого живлення на більшій частині територій.

Аналогічна критична ситуація спостерігається у Херсонській області. Попри успішну деокупацію правобережної частини наприкінці 2022 року, надійність енергозабезпечення залишається мінімальною через тотальне знищення мереж та регулярні обстріли. Потенціал відновлюваної енергетики регіону, який до війни забезпечував близько 40% потреб, скоротився до ~5%. Це зумовлено тим, що ключові об'єкти вітрової та сонячної генерації були пошкоджені, розграбовані або залишилися на тимчасово окупованих територіях.

Серед великих індустріальних центрів найвищий рівень уразливості продемонстрували Харківська та Одеська області:

- Харківщина: Систематичні цілеспрямовані атаки на магістральні підстанції протягом 2022–2023 років призвели до багаторазових блекаутів. Власний рівень генерації (переважно СЕС) є недостатнім, що зумовлює критичну залежність області від зовнішнього енергоживлення та транзитних потужностей.

- Одещина: Увійшла до переліку аутсайдерів через специфіку мережевої архітектури — наявність «вузьких місць» у вузлах енергопостачання. У зимовий період 2022/23 рр. область зазнала найтриваліших знеструмлень серед південних регіонів. Навіть наявність діючих ВЕС (до 10% споживання) не змогла компенсувати дефіцит потужності, спричинений системними аваріями на підстанціях.

Загалом, низький рівень енергетичної безпеки цих територій обумовлений не лише фізичним руйнуванням об'єктів генерації, а й дефіцитом резервних ліній передачі та втратою значної частини потужностей відновлюваної енергетики.

У центральних областях рівень енергетичної безпеки загалом є середнім. Такі регіони, як Полтавська, Кіровоградська, Сумська та Чернігівська області, характеризувалися помірними відключеннями електроенергії, переважно в межах планових графіків у осінньо-зимовий період, а також незначною часткою відновлюваних джерел. Зокрема, у Полтавській і Чернігівській областях частка «зеленої» генерації не перевищує 5%, що зумовлює низький рівень енергоавтономності. Водночас енергетична інфраструктура цих регіонів не зазнала критичних руйнувань, що дозволило зберегти прийнятний рівень базового електропостачання (середня категорія надійності).

Подібна ситуація спостерігалася й у Київській області: після деокупації навесні 2022 року енергосистему було оперативно відновлено, а подальші перебої були пов'язані переважно із загальнодержавним дефіцитом електроенергії. Місто Київ у рейтингу енергетичної безпеки посідає середні позиції. З одного боку, столиця є найбільшим споживачем електроенергії та зазнала значних відключень узимку 2022–2023 років (до 8–10 годин на добу). З

іншого — Київ продемонстрував високу адаптивність: було розгорнуто резервні генератори на об'єктах критичної інфраструктури, а населення масово встановлювало домашні СЕС і системи резервного живлення. Це дозволило дещо підвищити рівень енергоавтономності міста (орієнтовно до 5–7%), однак основне навантаження й надалі припадає на національну енергомережу, а частка власної генерації залишається низькою.

Водночас війна стала каталізатором розвитку децентралізованої енергетики в Україні. У 2022–2023 роках населення та бізнес масово інвестували в резервні джерела живлення: за цей період було імпортовано понад 1,34 млн електрогенераторів. Багато з них встановлено в лікарнях, котельнях, бізнес-центрах та на інших об'єктах критичної інфраструктури, що забезпечило базове функціонування міст під час масштабних блекаутів. Паралельно спостерігався стрімкий розвиток домашніх сонячних електростанцій: тисячі домогосподарств встановили СЕС з акумуляторними системами для підвищення енергоавтономності в умовах нестабільного електропостачання.

За підтримки міжнародних партнерів реалізовувалися проєкти з впровадження альтернативних джерел енергії на критичних об'єктах, зокрема для електроживлення лікарень та водоканалів. Попри воєнні ризики, у 2023 році було введено в експлуатацію нові черги сонячних і вітрових електростанцій сумарною потужністю понад 660 МВт. Наймасштабнішим проєктом стала Тилігульська вітроелектростанція в Миколаївській області, яка була частково запущена та забезпечила регіон додатковими генеруючими потужностями. Сукупно ці процеси підвищують довгострокову енергетичну безпеку країни, оскільки розподілена генерація є менш уразливою до атак і здатна ефективно працювати в локальному режимі.

У 2025 році індекс енергетичної безпеки формувався на підставі двох ключових складових: показника надійності електропостачання, що враховує частоту й тривалість відключень, а також рівня децентралізованої генерації,

насамперед за рахунок відновлюваних джерел енергії, у структурі загального електроспоживання регіону.

Зокрема, для Рівненської області надійність електропостачання була оцінена як дуже висока, що за встановленою шкалою відповідає значенню 0,95. Частка автономної генерації в енергобалансі регіону становила 18%, що після лінійної нормалізації дало показник близько 0,51. У результаті усереднення цих двох нормалізованих параметрів індекс енергетичної безпеки склав приблизно $I_{ен2} = 0,73$.

Війна наочно показала взаємозалежність різних аспектів безпеки. У регіонах, де знищена інфраструктура і порушене забезпечення базових потреб — електроенергії, тепла, води, — погіршуються стан довкілля та здоров'я населення. Саме тому відновлення й посилення енергетичної інфраструктури є критично важливим завданням, від якого напряму залежать екологічна та гуманітарна стабільність. Стратегічним напрямом для України залишається децентралізація енергетики через розвиток розподілених ВДЕ, систем накопичення та локальних мікромереж, що підвищує стійкість регіонів. Паралельно необхідно зосередити увагу на відбудові медичної інфраструктури на деокупованих територіях і посиленні профілактичних заходів для пом'якшення наслідків демографічної кризи.

На підсумок варто зазначити, що, незважаючи на безпрецедентні виклики, Україна продемонструвала здатність до ефективної адаптації. Енергетична галузь змогла зберегти цілісність об'єднаної системи та вже влітку 2023 року відновити відносно стабільне електропостачання, система охорони здоров'я продовжувала надавати допомогу навіть в умовах обстрілів, а суспільство засвідчило високий рівень стійкості. Сформовані рейтингові оцінки можуть слугувати підґрунтям для подальшого моніторингу й прийняття управлінських рішень на державному та регіональному рівнях, спрямованих на поліпшення екологічного стану, посилення енергетичної незалежності та збереження здоров'я населення у післявоєнний період.

Таблиця 2.3.

Рейтинг регіонів України за рівнем енергетичної безпеки (2025) [31].

Регіон	Перебої електропостачання ¹	Частка автономної генерації ²	Індекс енергетичної безпеки
Чернівецька	найкраща (відключень нема)	40% (дуже висока)	0,95
Закарпатська	найкраща (відключень нема)	15% (середня)	0,85
Львівська	дуже висока	15% (середня)	0,8
Волинська	дуже висока	10% (низька)	0,76
Івано-Франківська	дуже висока	12% (низька)	0,75
Тернопільська	дуже висока	10% (низька)	0,74
Рівненська	дуже висока	18% (середня)	0,73
Хмельницька	дуже висока	5% (дуже низька)	0,7
Вінницька	висока	12% (низька)	0,69
Черкаська	висока	8% (низька)	0,68
Житомирська	середня	20% (середня)	0,67
Миколаївська	середня	25% (середня)	0,66
Кіровоградська (Кропивницька)	висока	5% (дуже низька)	0,65
Київська (обл.)	середня	5% (дуже низька)	0,63
Дніпропетровська	середня	10% (низька)	0,61
Одеська	низька	10% (низька)	0,6
Запорізька	низька	10% (низька)	0,58
Полтавська	середня	5% (дуже низька)	0,57
м. Київ	середня	5% (дуже низька)	0,56
Чернігівська	середня	5% (дуже низька)	0,55
Сумська	середня	5% (дуже низька)	0,54
Харківська	низька	5% (дуже низька)	0,53
Херсонська	низька	5% (дуже низька)	0,52
Донецька	низька	1% (дуже низька)	0,5
Луганська	низька	1% (дуже низька)	0,48
АР Крим	—	—	—

2.2. Оцінка інвестиційного клімату та потенціалу підприємницького сектору в системі територіальної конкуренції

Сучасні зміни в національній економіці України, спричинені наслідками війни, структурними перекосами та необхідністю відновлення виробничого потенціалу, зумовлюють потребу в переосмисленні значення інвестицій для розвитку підприємств і регіонів. Стійке економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності можливі лише за умов повноцінної реалізації потенціалу інвестиційної привабливості, який є ключовим чинником активізації інвестиційних процесів і формування стратегій економічного відновлення.

Інвестиційна привабливість підприємств і регіонів відображає їхню спроможність залучати капітал, впроваджувати інновації та розвивати виробничу й соціальну інфраструктуру. Її оцінювання набуває особливої ваги в умовах децентралізації, євроінтеграції та зростання конкуренції за ресурси. Водночас недостатній рівень інвестиційної активності, регіональна нерівномірність розвитку та слабкість інституційного середовища стримують досягнення стратегічних цілей підприємств.

Аналіз потенціалу інвестиційної привабливості підприємств у регіональному розрізі дає змогу виявити резерви економічного зростання, посилити взаємодію між бізнесом і органами влади та сформувані науково обґрунтовані підходи до підвищення конкурентоспроможності економіки. Саме системна оцінка цього потенціалу має стати підґрунтям для розроблення ефективної стратегії відновлення України, орієнтованої на збалансований регіональний розвиток і активізацію інвестиційних процесів.

Агропромисловий комплекс України традиційно є однією з ключових опор національної економіки, відіграючи важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та формуванні значної частини валютних надходжень. Попри суттєві виклики й високі ризики, сільське господарство та пов'язані з ним галузі продовольчого виробництва загалом зберігають відносну стійкість і

здатність пристосовуватися до умов невизначеності зовнішнього середовища. Водночас повномасштабна війна завдала агропромисловим підприємствам відчутних втрат: руйнування інфраструктури, пошкодження виробничих потужностей, розрив логістичних ланцюгів, втрату активів і ринків збуту. Такі фактори сформували системні проблеми, що можуть поставити під загрозу довгострокову економічну стабільність галузі та її спроможність виконувати стратегічну функцію у забезпеченні внутрішнього ринку й експортного потенціалу країни.

Результати досліджень показують, що основними бар'єрами для інвестиційної активності підприємств є нестача власних фінансових ресурсів і обмежені можливості державного бюджету, значна частина якого спрямовується на потреби оборони. За відсутності залучення зовнішніх інвестицій агропромисловий сектор ризикує залишатися в межах застарілих технологій, низької доданої вартості продукції, високої енергоємності та залежності від імпортних ресурсів.

Сучасний розвиток агропромислового комплексу України відбувається в умовах підвищених ризиків, ключовим з яких є триваюча війна, що суттєво стримує інвестиційну активність. Окрім традиційних галузевих загроз, підприємства АПК зазнають значних прямих втрат (руйнування техніки, інфраструктури, пошкодження земель, втрати врожаю) та непрямих збитків, пов'язаних із порушенням логістики, зростанням витрат, кадровим дефіцитом і фінансовою нестабільністю. Це призвело до скорочення виробництва й експорту та посилило ризики для продовольчої безпеки.

У довгостроковій перспективі відновлення агропромислової сфери має ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, оскільки традиційні моделі господарювання вже не відповідають сучасним глобальним викликам. Конкурентоспроможність галузі визначатиметься впровадженням підходів циркулярної економіки, екологічної безпеки та соціальної відповідальності, що потребує значних інвестиційних ресурсів.

Залучення інвестицій у відбудову АПК повинно враховувати регіональну специфіку та масштаби воєнних втрат. Найбільших збитків зазнали Харківська, Херсонська, Вінницька та Запорізька області, що зумовлює їхню першочергову потребу в інвестиціях для відновлення та подальшого розвитку агропромислових підприємств [32].

Ключовим детермінантом залучення капіталу є рівень привабливості територій, що формується на мікро-, мезо- та макроекономічних рівнях. Згідно з результатами ретроспективного аналізу, пікове значення інвестиційного потенціалу України за останнє десятиліття було зафіксоване у 2018 році (рис. 2.1).

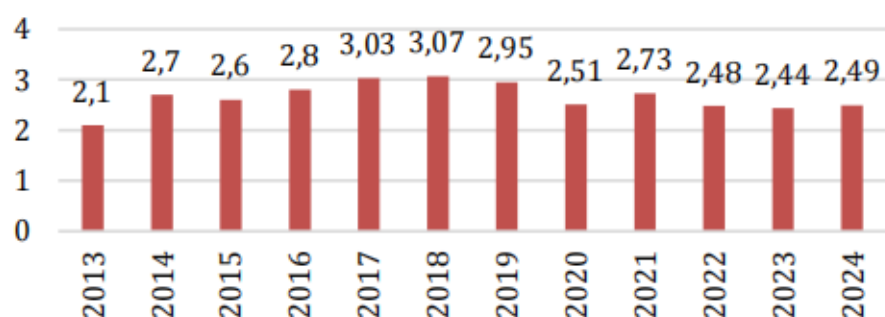

Рис. 2.1. Динаміка змін індексу інвестиційної привабливості України [33]

Сучасна архітектура інвестиційної привабливості обумовлена складним поєднанням внутрішніх та глобальних чинників. Особливе місце в цій системі, зокрема для агропромислового сектору, посідають ризики, спричинені військовою агресією. Саме безпековий фактор став вирішальним чинником регресу інвестиційних рейтингів національної економіки протягом 2022–2023 років.

До початку повномасштабного конфлікту лідерами регіонального рейтингу за сукупним показником інвестиційної привабливості були: Дніпропетровська область — з найвищим індексом 0,955; Одеська та Волинська області — 0,875 та 0,857 відповідно; Кіровоградська та Харківська області — 0,751 та 0,746.

Традиційно високу конкурентну позицію зберігає місто Київ, інвестиційний індекс якого становить 0,775, що підтверджує його статус ключового адміністративно-фінансового центру (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Інвестиційна привабливість регіонів України до початку воєнних дій у 2022 році [34]

Статус України як одного з ключових гравців на глобальному ринку продовольства формує унікальне інвестиційне поле, де високий потенціал прибутковості корелює зі специфічними безпековими ризиками. Основними детермінантами, що стимулюють залучення капіталу в аграрні регіони, є:

- Продовольча сфера демонструє високу стійкість до системних криз (економічних, соціальних чи воєнних). Стабільне споживання забезпечує гарантовану доходність регіональних бюджетів та високий рівень зайнятості, а потужний експортний вектор сприяє покращенню торгового балансу країни та зміцненню її інвестиційного реноме.
- Послідовна державна політика щодо бюджетного субсидування та підтримки агросектору мінімізує невизначеність для інвесторів, роблячи капіталовкладення більш прогнозованими.
- Інтенсивна дифузія інновацій у сферах агротехнологій, смарт-логістики та систем зберігання стимулює формування багатoproфільних економічних кластерів. Це не лише підвищує додану вартість продукції, а й суттєво посилює конкурентну привабливість територій.

Незважаючи на високий потенціал, процес інвестування в аграрні регіони стримується низкою критичних ризиків:

1. Природно-кліматична детермінованість: Висока вразливість агровиробництва до погодних аномалій та прогресуюча ескалація кліматичних загроз, що знижують прогнозованість врожайності.

2. Еколого-ресурсна деградація: Систематичне виснаження природного потенціалу, деструкція родючого шару ґрунтів та скорочення біорізноманіття. Це формує стратегічні бар'єри для сталого розвитку та створює відкладені економічні збитки.

3. Кон'юнктурна волатильність та макроекономічна нестабільність: Чутливість до різких коливань світових цін на продовольчу сировину, а також валютні ризики, зумовлені геополітичною турбулентністю.

4. Низька технологічна інтенсивність та сировинний характер експорту: Переважання екстенсивних методів господарювання та застаріла матеріально-технічна база багатьох підприємств. Орієнтація на збут сировини замість глибокої переробки обмежує можливості формування високої доданої вартості.

Економіко-статистичний аналіз показав, що у першому кварталі 2025 року у сільське господарство та суміжні галузі було вкладено 13,6 млрд грн капітальних інвестицій. Найвищі показники інвестицій на гектар сільськогосподарських угідь зафіксовано в Тернопільській області (1255 грн), а також серед лідерів опинилися Черкаська, Сумська, Полтавська та Київська області (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Рейтинг адміністративно-територіальних одиниць України за обсягом капітальних інвестицій на 1 га сільськогосподарських угідь у першому кварталі 2025 року, грн. [35]

Згідно з даними Національного банку України, структура інвестицій поступово зазнає змін: основний акцент зміщується з великих новобудов на фінансову підтримку, кредити під державні гарантії та вкладення у відновлення та підвищення стійкості сектору, що обумовлено високим ризиком воєнного часу. Такі тенденції, разом із факторами безпеки та стабільності, спричинили істотну нерівномірність інвестиційного навантаження між регіонами. Згідно з дослідженнями, найбільші обсяги капітальних інвестицій в аграрну сферу зафіксовано у Київській області та місті Києві (1 557,7 млн грн), Полтавській області (1 490,6 млн грн), Тернопільській (1 318,3 млн грн) та Вінницькій області (1 260,0 млн грн) [36].

У рамках дослідження регіони України було класифіковано за ключовим показником – розміром інвестицій на 1 гектар сільськогосподарських угідь. Для групування застосовано Ward-method (метод Уорда), у якому середнє значення ознаки кластера обчислюється через суму квадратів відхилень, що використовується як внутрішньоцільова функція.

Серед основних чинників, що враховувалися у кластерному аналізі, найменший вплив на функціональну ознаку мали продуктивність праці та вартісний еквівалент продукції на 1 га, що свідчить про їхню відносну однорідність між регіонами України. Диференціація областей за показником відносного рівня інвестиційних вкладень із застосуванням кривої Парето (рис. 2.4) виявила, що до групи ризику щодо досягнення оптимального інвестиційного забезпечення (відносний показник = 1,0) належать Херсонська, Житомирська, Львівська, Одеська, Волинська, Запорізька, Рівненська, Івано-Франківська та Черкаська області. Це підкреслює нагальну потребу пріоритетного збільшення інвестицій у сільське господарство саме в цих регіонах.

Проведений аналіз засвідчив глибоку регіональну диференціацію за показниками інвестиційної динаміки та ефективності капіталовкладень в аграрному секторі. Зважаючи на обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів,

критичного значення набуває залучення іноземного капіталу. Сучасні глобальні інвестори детермінують свої пріоритети крізь призму безпеки, прозорості ланцюгів постачання та відповідності принципам сталого розвитку.

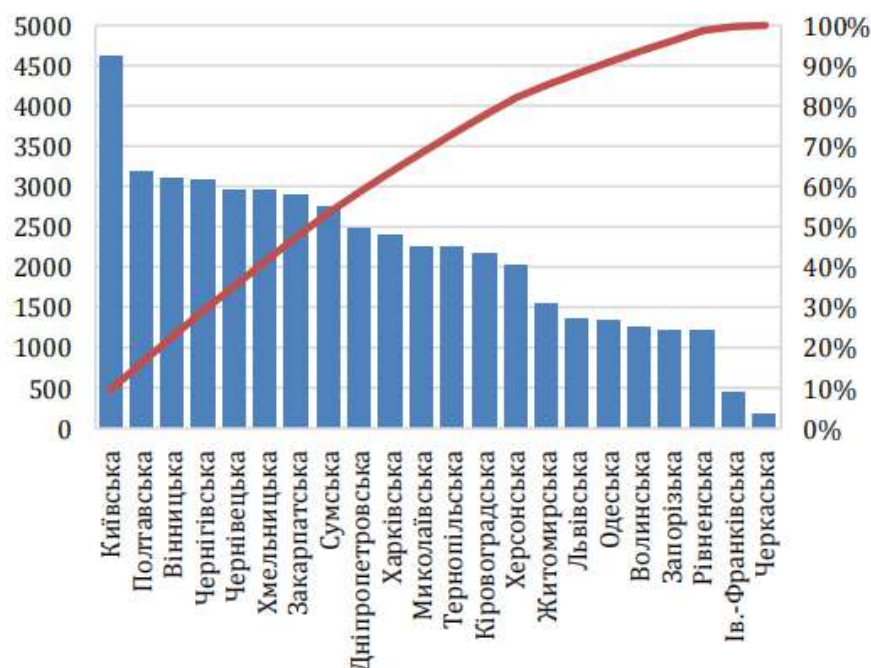

Рис. 2.4 Реальний рівень інвестиційної підтримки аграрного сектору по регіонах України (за областями) [35]

У цьому контексті стратегічна адаптація вітчизняного агровиробництва до європейських екологічних стандартів (зокрема «Green Deal» та концепції «Carbon farming»), а також масштабування регенеративного та органічного землеробства формують унікальну ціннісну пропозицію для міжнародних фінансових інституцій, що орієнтовані на стабільні та екологічно чисті активи.

Максимізація інвестиційного потенціалу українського АПК можлива лише за умови забезпечення трикомпонентної синергії:

- Держава: формування прозорого регуляторного поля, розробка фіскальних стимулів та реалізація політики, що базується на об'єктивних аналітичних даних.
- Приватний сектор: готовність бізнесу до впровадження інноваційних моделей, орієнтованих на сталість та соціальну відповідальність.
- Міжнародна спільнота: надання фінансово-технічної підтримки та доступу до ресурсів для глибокої технологічної модернізації.

Реалізація такої інтегрованої моделі дозволить не просто нівелювати наслідки воєнних деструкцій, а й забезпечити якісну трансформацію галузі. Перехід до високотехнологічного, екологічно стійкого виробництва стане надійним підґрунтям для успішної євроінтеграції України та зміцнення її ролі як гаранта глобальної продовольчої безпеки.

Отже, о потенціал інвестиційної привабливості підприємств безпосередньо визначає рівень конкурентоспроможності регіонів. Регіони з високим потенціалом відзначаються більшою продуктивністю, здатністю впроваджувати інновації та ефективніше залучати інвестиції. На основі проведеного аналізу можна визначити ключові стратегічні напрями для підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності: підтримка інноваційної активності підприємств; розвиток та модернізація регіональної інфраструктури; оптимізація державних інвестиційних програм та стимулів; посилення міжрегіональної співпраці та формування кластерних структур бізнесу; використання аналітичних і рейтингових інструментів для оцінки та моніторингу потенціалу підприємств.

Впровадження цих заходів створює передумови для стабільного економічного зростання, ефективного залучення інвестицій і підвищення конкурентоспроможності підприємств та регіонів України.

2.3. Дослідження ефективності цифрової трансформації та впровадження Smart-технологій у громадах України.

У сучасних умовах відновлення конкурентоспроможності вітчизняних територіальних громад ключового значення набуває розвиток концепції «розумних міст». Це не лише глобальний тренд урбанізації, а й дієвий інструмент оптимізації ресурсів та цифровізації управлінських вертикалей. Для

України впровадження інтелектуальних систем є стратегічним кроком до модернізації застарілої інфраструктури та підвищення інвестиційної привабливості регіонів. Водночас реалізація таких проєктів потребує розв'язання низки економічних завдань: від пошуку джерел фінансування до створення чіткої нормативної бази та гарантування кібербезпеки. Наукове обґрунтування моделей інтеграції ІТ-рішень у міське середовище дозволяє збалансувати витрати й вигоди, адаптуючи міжнародний досвід до специфіки національної економіки. Таким чином, дослідження економічних механізмів цифрової трансформації стає фундаментом для забезпечення сталого розвитку та зміцнення конкурентних позицій територіальних громад у довгостроковій перспективі

В основі сучасної моделі "розумного міста" (Smart City) лежить системна інтеграція інформаційно-комунікаційних рішень у контур муніципального менеджменту. Це дозволяє не лише раціоналізувати споживання ресурсів та забезпечити сталий розвиток територій, а й суттєво підвищити стандарти якості життя населення. Технологічний базис концепції формують інструменти інтернету речей (IoT), аналітика великих даних (Big Data), алгоритми штучного інтелекту, а також енергоефективні та інтелектуальні транспортні системи. Застосування цифрових платформ для комунікації між громадою та владою сприяє розв'язанню ключових проблем урбанізації: від мінімізації екологічних ризиків і транспортного колапсу до скорочення енерговтрат і забезпечення прозорості управлінських рішень (табл. 2.4.)

Європейська практика свідчить про високу ефективність трансформації міського середовища на засадах Smart City. Досвід Стокгольма ілюструє, як цифрові інструменти управління трафіком здатні радикально змінити якість транспортної логістики [37]. Кейс Амстердама підкреслює доцільність інтеграції енергоощадних технологій, зокрема автоматизованих систем освітлення на базі датчиків руху [38]. Натомість кейс віденської платформи «Wiener Linien» акцентує увагу на важливості цифрових інтерфейсів для

налагодження прозорої комунікації та підвищення якості надання комунальних послуг [39].

Таблиця 2.4.

Ключові детермінанти концепції Smart City та їхня роль в оптимізації системи муніципального менеджменту [38]

Аспекти концепції	Ключові характеристики	Очікувані результати впровадження
Енергетична ефективність	Використання інтелектуальних енергосистем для моніторингу й оптимізації споживання енергії	Підвищення енергоефективності, зменшення впливу на довкілля, оптимізація витрат на енергетичне забезпечення міст
Інноваційна міська інфраструктура	Інтеграція IoT для моніторингу стану будівель, доріг і мереж	Підвищення безпеки та надійності міської інфраструктури, раціональне використання ресурсів і зменшення витрат на ремонт
Інтелектуальний транспорт	Розумне управління транспортними потоками, оптимізація руху громадського транспорту	Зменшення кількості заторів, підвищення якості транспортних послуг, зниження рівня викидів унаслідок ефективнішої роботи транспортної системи
Екологічна стійкість	Зменшення викидів CO ₂ , управління відходами, моніторинг якості повітря	Поліпшення екологічного стану міст, стимулювання перероблення відходів, створення комфортнішого міського середовища
Цифрова взаємодія з громадянами	Цифрові платформи для звернень, зворотного зв'язку та участі в прийнятті рішень	Підвищення прозорості міського управління, активізація участі громадян у житті міста, покращення комунікації між населенням і владою

Вітчизняна практика реалізації стратегій "розумного міста" наразі перебуває на стадії становлення, фокусуючись переважно на діджиталізації послуг. Досвід столиці у розбудові системи «Kyiv Smart City» [40] демонструє ефективність дистанційного доступу до адмінпослуг та моніторингу стану міського господарства. Втім, системне впровадження інтелектуальних технологій стримується обмеженим фінансуванням та інфраструктурними розривами. У контексті відновлення конкурентоспроможності територій, розвиток потенціалу великих міст через залучення капітальних інвестицій та

вдосконалення нормативно-правового поля є необхідною умовою для прискорення переходу до інноваційної моделі управління.

Аналіз практичних здобутків європейських країн у сфері Smart City свідчить про пряму кореляцію між впровадженням інтелектуальних систем та рівнем економічної стабільності регіонів. У контексті відновлення конкурентоспроможності вітчизняних громад, пріоритетним завданням є інтеграція інноваційних інструментів — від енергоощадних систем до цифрових платформ управління. Застосування передових технологій (IoT, AI, Big Data) мінімізує операційні витрати та дозволяє органам місцевого самоврядування гнучко адаптуватися до мінливих економічних умов. Важливим аспектом такої трансформації є також соціальний складник: підвищення якості публічних послуг та залучення громадськості до управління (табл. 2.5.), що в сукупності створює сприятливий клімат для залучення інвестицій.

Таблиця 2.5.

Соціально-економічні аспекти впровадження інтелектуальних рішень у систему міського управління

Інтелектуальні технології	Економічний вплив	Соціальний вплив
Інтелектуальні транспортні системи	Скорочення транспортних видатків бюджету та підвищення результативності функціонування муніципальної транспортної мережі	Зменшення кількості заторів, підвищення зручності пересування
Системи моніторингу енергії	Скорочення енергоспоживання, зменшення витрат на енергоресурси	Забезпечення стабільності енергопостачання для громадян
Автоматизація управлінських процесів	Зниження трансакційних витрат управління та стратегічне перерозподілення ресурсів	Діалог між владою та громадою через прозорість управління та безбар'єрність сервісів
Цифрові платформи для взаємодії	Економія бюджетних коштів на супроводження публічних комунікацій та діджиталізація діалогу з громадянами	Консолідація довіри до муніципалітету та розширення суб'єктності громади в системі місцевого самоврядування
Інтернет речей у міській інфраструктурі	Зниження питомих витрат на технічне обслуговування та подовження міжремонтних термінів експлуатації інфраструктури	Підвищення безпеки міської інфраструктури

Джерело [41]

Світова практика підтверджує результативність Smart-технологій у муніципальному менеджменті: у Барселоні інтелектуальні транспортні системи оптимізували трафік та екологічні показники [41], у Парижі цифрові мережі моніторингу покращили екологічну безпеку [42], а досвід Гельсінкі продемонстрував ефективність цифрових платформ у розв'язанні адмінпитань [43].

В Україні початкові етапи впровадження таких інструментів (Київ, Львів, Дніпро, Харків) фокусуються на діджиталізації звернень громадян та пілотних IoT-проектах у сфері ЖКГ. Попри обмеженість ресурсів, наявна динаміка свідчить про вагомий потенціал для модернізації управління [44]. Інтеграція інтелектуальних рішень стає фундаментом для прозорості влади, соціальної відповідальності та стратегічної оптимізації ресурсного забезпечення громад.

Впровадження концепції Smart City в Україні характеризується вираженою регіональною асиметрією, що зумовлено диспропорціями у ресурсному забезпеченні, стані інфраструктури та темпах діджиталізації. Найвищий рівень готовності до цифрової трансформації демонструють мегаполіси та великі центри, де модернізована матеріально-технічна база та досвід міжнародного співробітництва створюють сприятливі умови для інтеграції інновацій. Натомість малі та середні міста стикаються з критичними бар'єрами: дефіцитом бюджетного фінансування, значним зносом комунальних мереж та інертністю цифрового розвитку, що системно стримує їхню конкурентоспроможність (табл. 2.6.)

Розвиток інтелектуальних міських технологій в Україні має регіональну специфіку, що базується на відмінностях у цифровій готовності та ресурсному капіталі громад. Досвід найбільших міст країни підтверджує, що впровадження смарт-рішень у транспортний та енергетичний сектори виступає дієвим механізмом автоматизації управління. Зокрема, використання цифрових платформ забезпечує високу точність моніторингу енергоспоживання та оптимізацію роботи муніципальної інфраструктури, що є критично важливим для сталого розвитку територій.

Реалізація стратегії Smart City в Україні визначається рівнем діджиталізації та ресурсним забезпеченням регіонів. Провідні мегаполіси (Київ, Львів, Дніпро, Харків) демонструють значний прогрес у цифровізації адмінпослуг, транспортної логістики та енергоменеджменту. Натомість малі та середні міста перебувають на початковому етапі трансформації через дефіцит фінансування та знос інфраструктури, критично залежно від зовнішньої грантової підтримки.

Таблиця 2.6.

Перспективи інтеграції елементів «розумного міста» у систему муніципального управління: вітчизняний контекст та виклики [45]

Критерії оцінки	Великі міста (Київ, Львів, Дніпро, Харків)	Середні й малі міста (Ужгород, Кременчук)
Стан інфраструктури	Стадія активної модернізації транспортно-енергетичного комплексу	Низький рівень життєздатності мереж: суттєвий фізичний знос та надмірні ризики інфраструктурних аварій
Рівень цифровізації	Розвинена цифрова інфраструктура: повномасштабний широкосмуговий доступ та системні цифрові рішення	Початковий етап цифровізації: точкові цифрові рішення за відсутності комплексної автоматизації управління
Доступ до фінансування	Високий рівень залучення ресурсів: активний грантовий менеджмент та приплив приватних інвестицій	Дефіцитний стан ресурсного забезпечення: бюджетна нестача та низька активність інвестиційного сектору
Підтримка державного рівня	Державна підтримка та системність: реалізація цільових програм цифровізації на рівні ключових муніципалітетів	Відсутність системного підходу: точкова підтримка окремих рішень за умови браку комплексної стратегічної бази
Людський потенціал	Динамічний розвиток: інтеграція загальнонаціональних цифрових ініціатив у структуру муніципального управління провідних міст	Слабка: неструктурована підтримка, відсутність комплексних стратегій

Повномасштабна війна спричинила суттєві бар'єри для розвитку інтелектуальних систем: руйнування телекомунікаційних та енергетичних мереж унеможлиблює роботу базових цифрових платформ. Фінансова нестабільність, зумовлена переорієнтацією бюджетів на потреби оборони та високими інвестиційними ризиками, обмежує залучення приватного капіталу та

призупиняє довгострокові інноваційні проекти, що найбільш критично позначається на ресурсно обмежених громадах

Впровадження інтелектуальних систем в Україні стримується низкою деструктивних чинників:

1. Кадровий дефіцит: мобілізаційні процеси та зовнішня міграція спричинили гостру нестачу кваліфікованих фахівців з ІТ та управління проектами, що гальмує цифрову трансформацію навіть у стабільних регіонах.

2. Технологічна та інфраструктурна неготовність: брак базової ІТ-інфраструктури (IoT-датчиків, серверних потужностей) та фрагментарність наявних цифрових рішень не дозволяють створити єдину інтегровану систему управління містом.

3. Інституційна недосконалість: відсутність єдиних державних стандартів, застаріла нормативно-правова база та низький рівень координації між різними гілками влади призводять до дублювання функцій та ізольованості локальних ініціатив.

4. Соціально-освітній бар'єр: низький рівень цифрової грамотності населення та брак просвітницьких програм знижують ефективність використання впроваджених технологій і стримують залучення громади до управління [46].

Для успішної імплементації інтелектуальних міських рішень та підвищення їхньої соціально-економічної значущості необхідно реалізувати такі заходи: розроблення єдиної державної стратегії з чіткими стандартами цифровізації та створення національної координаційної платформи для узгодження дій влади, інвесторів і міжнародних партнерів; диверсифікація джерел фінансування через залучення грантів, впровадження податкових пільг для приватних інвесторів та розбудову локальних інноваційних хабів; розширення широкосмугового доступу до мережі та інтеграція IoT-технологій у транспортні й енергетичні системи для ресурсозбереження та покращення якості сервісів; запровадження спеціалізованих освітніх програм для муніципальних управлінців та проведення просвітницьких кампаній для

підвищення цифрової грамотності мешканців; розвиток цифрових платформ зворотного зв'язку та електронного врядування для залучення громади до прийняття рішень і зміцнення довіри до інститутів влади

РОЗДІЛ 3. КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТА РЕГІОНІВ ЯК ЧИННИК СТІЙКОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ

Регіональна конкурентоспроможність є фундаментальним чинником сталого економічного поступу та підвищення рівня добробуту населення. Вона базується на синергії органів влади, бізнесу та громадянського суспільства, забезпечуючись через стратегічне інвестування, стимулювання виробництва та реалізацію соціальних реформ.

Проте повномасштабна збройна агресія докорінно трансформувала систему конкурентних переваг українських територій. Війна спричинила безпрецедентні демографічні, соціально-економічні та екологічні деструкції, що призвело до критичного поглиблення регіональних диспропорцій. За таких умов ідентифікація нових чинників конкурентоспроможності та перегляд пріоритетів регіональної політики набувають стратегічного значення для розроблення ефективної моделі післявоєнного відновлення країни.

Науковий аналіз підходів до визначення конкурентоспроможності регіону свідчить, що цей багатогранний феномен є результатом синергетичної взаємодії сукупності факторів, які в певний часовий період детермінують здатність територіальної системи до формування стійких конкурентних переваг або призводять до втрати її ринкових позицій.

Природа механізмів формування конкурентоспроможності базується на динамічному балансі між стимулюючими драйверами та деструктивними бар'єрами. До першої групи належать фактори інтенсифікації розвитку: нарощування обсягів виробництва, активізація інвестиційних процесів, технологічна модернізація економічної структури та висока якість муніципального менеджменту на фоні місткого внутрішнього попиту. Водночас розвиток регіону може гальмуватися деструктивними впливами, такими як прояви недобросовісної конкуренції, наслідки неефективної трансформації

власності, тінізація господарської діяльності та погіршення інвестиційної репутації території. Таким чином, інтегральна оцінка цих різновекторних чинників дозволяє ідентифікувати реальний потенціал регіону та його здатність протистояти системним викликам у конкурентному середовищі [47].

З огляду на стадійність формування конкурентних переваг, систему чинників доцільно структурувати за трьома ієрархічними рівнями. Базисний рівень охоплює природно-географічні детермінанти та первинний ресурсний потенціал території. Рівень еволюційного розвитку відображає набуті переваги, сформовані в процесі історичної адаптації регіону до зовнішніх викликів, його здатність до інноваційного оновлення та нарощування інтелектуального капіталу. Функціональний рівень включає інструментальні фактори — розвинену інфраструктуру, логістичні мережі та ефективну державну політику, що в сукупності створюють умови для конвертації природного й набутого потенціалу в реальні конкурентні позиції.

Ефективність управління цими чинниками безпосередньо залежить від точності оцінювання їхнього впливу на інтегральний показник конкурентоспроможності. За методикою вимірювання вони поділяються на кількісні детермінанти, що мають об'єктивні статистичні параметри, та якісні характеристики, оцінка яких потребує застосування експертних методів через їхню складну природу та суб'єктивність інтерпретації. Синергія цих різнорівневих та різнохарактерних чинників на кожному етапі соціально-економічного поступу визначає підсумкову конкурентну стійкість регіональної системи.

До кількісних чинників відносять, насамперед, наявні виробничі ресурси — землю, трудові ресурси та капітал. Важливе значення мають також параметри організації виробництва і збуту продукції, зокрема територіальне розміщення відносно коопераційних партнерів, рівень транспортної й інженерної інфраструктури, демографічна структура населення та місткість споживчого ринку. Окрему групу становлять інструменти державного впливу,

серед яких податкова система, загальні напрями економічної політики, а також програми підтримки й субсидування [48].

Якісні чинники, на відміну від кількісних, зазвичай мають опосередкований вплив і потребують експертного, суб'єктивного оцінювання. До них належать рівень політичної стабільності та загальний соціально-економічний клімат, стан професійної підготовки й кваліфікації робочої сили, галузева структура регіональної економіки та специфіка функціонування місцевого бізнесу. Важливу роль відіграють ефективність системи освіти, забезпеченість регіону закладами вищої освіти, технопарками та науково-дослідними установами. Також враховується доступність послуг із підтримки підприємницької діяльності — маркетингових, рекламних, консалтингових, у тому числі економічних і податкових. Суттєвим є рівень взаємодії між ключовими учасниками економічного процесу: бізнесом, профспілками та органами влади. Окремо оцінюються умови проживання населення, зокрема якість житлового фонду, екологічний стан території, а також наявність культурних і рекреаційних ресурсів [48].

Комплексна оцінка конкурентоспроможності передбачає одночасне врахування кількісних і якісних чинників, а аналіз їх взаємодії є необхідною передумовою для формування цілісного уявлення та посилення конкурентних переваг.

Систему чинників конкурентоспроможності регіону доцільно диференціювати за рівнем їхньої керованості та генезисом [49]:

1. Об'єктивні (статичні): природно-ресурсний потенціал та геополітичне розташування, що є незмінними базисними детермінантами.
2. Суб'єктивні (керовані): інституційна структура, технологічний розвиток та нормативно-правове поле, які піддаються цілеспрямованому регулюванню.
3. Набуті (інноваційні): якість людського капіталу, зрілість фінансових ринків та адаптивність бізнесу до зовнішніх викликів.

В межах керованих факторів існує ієрархічна залежність: рівень добробуту населення визначає здатність регіону до акумуляції висококваліфікованих кадрів, що, у свою чергу, залежить від ринкової експансії та ефективності місцевих підприємств. Інтеграція цих груп чинників через розвинену інфраструктуру та якісний менеджмент забезпечує конвертацію потенціалу території у стабільні конкурентні переваги

Застосування інтегрального підходу забезпечує верифікацію ключових чинників розвитку територій та дозволяє ранжувати їх за ступенем детермінації на чотири рівні: визначальний, помірний, допоміжний (слабкий) та деструктивний (гальмуючий). Така градація є підґрунтям для розроблення цільових стратегій підвищення конкурентної стійкості регіонів.

Глибока соціально-економічна асиметрія вітчизняних регіонів, зумовлена специфікою ресурсної бази та історико-культурними особливостями, потребує застосування методів кластеризації. Якщо у довоєнний період ключовим критерієм типізації територій за рівнем розвитку виступав валовий регіональний продукт (ВРП) на душу населення, то нинішня фаза геополітичної кризи робить класичні макроекономічні індикатори недостатньо релевантними.

На сучасному етапі стратегічного планування пріоритет зміщується до оцінювання інтегрального показника втрат, що базується на аналізі [49]:

- ступеня руйнування виробничої, соціальної та критичної інфраструктури;
- безпекового ландшафту (зокрема рівня мінної небезпеки);
- глибини депопуляції та потенціалу реєміграції людського капіталу;
- ресурсних перспектив відновлення економічної активності.

Перспективним інструментом кластеризації регіонів у період повоєнної реконструкції пропонується вважати питомий індикатор витрат на відновлення одиниці площі території. Це дозволить об'єктивно розподілити ресурси, враховуючи реальні масштаби трансформацій та майбутній потенціал кожної громади

Запропонований підхід передбачає типізацію регіонів за трирівневою шкалою (високий, середній та низький рівні) залежно від прогностної вартості реконструкції територій. Така диференціація забезпечує підґрунтя для стратегічного планування та пріоритезації етапів повоєнного відновлення з урахуванням специфіки кожної групи. Розроблена методологія дозволяє провести компаративний аналіз трансформації чинників конкурентоспроможності, зіставляючи доконфліктні показники з новими реаліями післявоєнного періоду. Зведені результати порівняння цих детермінант систематизовано у Додатку Б.

Отже, регіональна конкурентоспроможність є фундаментальною основою сталого розвитку та добробуту, що базується на синергії влади, бізнесу та суспільства. Вона формується через складну взаємодію об'єктивних (природно-ресурсних), керованих (інституційних) та набутих (інноваційних) чинників, які визначають здатність територіальної системи створювати стійкі переваги. Ефективність управління цими процесами залежить від інтегральної оцінки кількісних і якісних детермінант, а також їх ранжування за ступенем впливу — від визначальних до деструктивних.

Проте повномасштабна війна докорінно трансформувала систему конкурентних переваг України, зробивши класичні макроекономічні індикатори (як-от ВРП) недостатньо релевантними. У сучасних умовах стратегічне планування має базуватися на оцінці інтегрального показника втрат, безпекового ландшафту та депопуляції. Ключовим інструментом для післявоєнного відновлення пропонується кластеризація регіонів за питомими витратами на реконструкцію одиниці площі, що дозволяє забезпечити диференційований та об'єктивний підхід до відбудови кожної громади.

ВИСНОВКИ

Одним із ключових аспектів розуміння категорії «конкурентоспроможність територіальних громад» є аналіз розвитку поглядів на цю проблему в різних наукових напрямках. Висновки досліджень часто не формують цілісної картини, що стосується і сучасного розуміння ролі громад у економіці. Нині конкурентоспроможність громади розглядається як здатність забезпечити ефективний розвиток ОТГ, тісно пов'язана з економічним, технологічним та соціальним розвитком регіону.

Формування конкурентоспроможності відбувається через взаємодію соціально-економічних факторів та ефективності місцевого самоврядування, зокрема розвитку ринкової інфраструктури, фінансової спроможності та людського капіталу.

Відновлення та підвищення конкурентоспроможності можливе лише за умови формування ефективної моделі, що включає комплекс заходів відповідно до стратегії розвитку громад і регіонів, із визначенням завдань, ресурсів і часу для їх реалізації.

Економічна сутність конкурентоспроможності полягає в потенціалі громади ефективно функціонувати в умовах конкуренції, використовуючи ресурси та рівень розвитку, що сприяє зростанню продуктивності підприємств і підвищенню якості життя населення.

У контексті бюджетної децентралізації та реформ органів місцевого самоврядування виникає необхідність оцінки ефективності цих трансформацій, причому фінансовий стан і потенціал громади виступають ключовими критеріями конкурентоспроможності.

Сучасні методики оцінки конкурентоспроможності базуються на визначенні індексу території, який структуровано включає критерії та показники, що дозволяють отримати об'єктивну оцінку потенціалу громад та регіонів і їх здатності підвищувати власну конкурентоспроможність.

Вторгнення 2022 року значно знизило привабливість регіонів, проте вже у 2024 році спостерігається відновлення, що свідчить про адаптаційний потенціал аграрного сектору. Головні чинники привабливості – стабільний попит на продукцію, державна підтримка, впровадження інновацій та експортний потенціал. Серед ризиків – кліматичні зміни, виснаження ресурсів, економічна нестабільність та технологічна відсталість окремих підприємств.

Сучасна структура інвестицій орієнтована на відновлення пошкоджених активів, кредитну підтримку, розвиток «антикризової» інфраструктури та цифрових технологій точного землеробства. Значну роль у відновленні АПК відіграють міжнародні інвестори, які компенсують дефіцит внутрішнього капіталу та стимулюють модернізацію.

Для підвищення ефективності залучення інвестицій необхідна синергія державної політики, приватного бізнесу та міжнародної допомоги. Це дозволяє не лише відновити довоєнний потенціал, а й перейти до високотехнологічного, екологічно безпечного та соціально відповідального агровиробництва, що важливо для євроінтеграції та глобальної продовольчої безпеки.

Подальші дослідження варто спрямувати на удосконалення регіонального моделювання інвестиційної привабливості з урахуванням кліматичних змін, оцінку ефективності кластерних моделей управління та роль ESG-інвестицій, а також на аналіз впливу державних стимулів і цифровізації на продуктивність і капіталовкладення. Реалізація цих стратегій сприятиме формуванню внутрішньодержавного інвестиційного циклу та підвищенню стійкості й конкурентоспроможності аграрного сектору України.

Доведено, що імплементація концепції Smart City виступає стратегічним інструментом оптимізації муніципальних ресурсів, забезпечення транспарентності врядування та підвищення соціальних стандартів життя. Попри динамічний розвиток інтелектуальних систем у мегаполісах (цифрові сервіси, транспортні мережі), спостерігається суттєва регіональна асиметрія, зумовлена диспропорціями у фінансовому та інфраструктурному потенціалі громад.

Системними бар'єрами на шляху цифрової трансформації визначено інституційну розбалансованість, кадровий дефіцит та застарілість матеріально-технічної бази. Вплив воєнного стану додатково актуалізував проблему фізичного руйнування мереж та критичного обмеження інвестиційних ресурсів через пріоритетність оборонних видатків.

Для нівелювання зазначених викликів запропоновано комплекс заходів, що включає: державне стратегування з уніфікацією стандартів цифровізації; диверсифікацію фінансування через механізми ДПП та міжнародну допомогу; інфраструктурну реновацію на базі IoT-технологій; розвиток людського капіталу та стимулювання партисипативних процесів.

Встановлено, що цифровізація каналів взаємодії влади та громади є ключовою умовою формування високого рівня суспільної довіри та інклюзивного міського середовища.

Стійкість державної системи безпосередньо залежить від збалансованого економічного зростання регіонів. Для посилення їхньої конкурентоспроможності необхідно реалізувати стратегію, що базується на структурній модернізації промисловості, активізації інвестиційних та експортних процесів, а також забезпеченні бюджетної стійкості. Ключовими векторами цього розвитку є розбудова інноваційної логістичної інфраструктури, зміцнення фінансово-кредитних механізмів та оптимізація внутрішньорегіональної інтеграції для підвищення адаптивності місцевих ринків.

В умовах післявоєнного відновлення особливої актуальності набуває перехід до інноваційної моделі розвитку, яка інтегрує економічний інструментарій із заходами національної безпеки. Така гнучка система регіональної конкурентоспроможності має бути здатною оперативно нейтралізувати внутрішні та зовнішні загрози. Комплексний підхід до сталого розвитку громад передбачає не лише розв'язання нагальних проблем відбудови, а й формування стратегічного фундаменту для довготривалого зростання через

адаптацію місцевих економік до глобальних викликів та ефективне використання наявного ресурсного потенціалу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Співак С., Корольок Т., Мазуренок О. Фактори підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Галицький економічний вісник*. 2019. №6 (61). С. 22–29.
2. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів. Київ: Наш формат, 2018. 736 с.
3. Кириленко В. В. Історія економічних вчень. Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2007. 233 с.
4. Гаск Фрідріх А. Конституція свободи. Переклад з англійської: Мирослава Олійник та Андрій Королишин. Львів: Літопис, 2002. 556 с.
5. Портер М. Конкурентна стратегія. Техніки аналізу галузей і конкурентів. Київ : Наш формат, 2020. 424 с.
6. Дзямулич М. І. Сучасні зрушення в характері та структурі робочої сили. *Проблеми формування ринкової економіки: Міжсвід. наук. зб. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Управління 263 людськими ресурсами: проблеми теорії та практики»*. Київ: КНЕУ, 2001. С. 206–208.
7. Білоус Я. Ю. Аналіз чинників конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № 6 (236). С. 26–32
8. Дегтярьова І. О. Конкурентоспроможність територій і нова модель місцевого самоврядування в Україні. *Державне будівництво*. 2009. №1.
9. Андрушків Б. М., Кирич Н. Б., Латинін М. А., Погайдак О. Б., Співак С. М. Особливості формування добровільних конкурентоспроможних об'єднань територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та перспективи моделювання процесу. *Теорія та практика державного управління*. 2017. №2 (57). С. 1–8.

- 10 Про засади державної регіональної політики: Закон України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM068553> (дата звернення: 20.09.2025)
11. Ортіна Г. В., Сокіл О. Г., Прус Ю. О., Застрожнікова І. В., Єфіменко Л. М. Сталий розвиток місцевих громад в умовах децентралізації: монографія. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. 171 с.
12. Дегтярьова І. О. Фактори підвищення конкурентоспроможності сучасного регіону. *Державне управління: теорія та практика*. 2009. №1(9). 262 URL: http://www.academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Degtyareva_IO.pdf (дата звернення: 20.09.2025).
13. Кропельницька С. О., Майорова Т. В., Кондур О. С. Інституційні чинники формування кадрового потенціалу розвитку конкурентоспроможності регіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2019. Випуск 15. Т.2. С. 129–140.
14. Кльоба С. М. Соціально-економічна сутність критеріїв конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2018. №3. С. 36–43.
15. Gardiner B., Martin R., Tyler P. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions. *Regional Studies*. 2004. Vol. 38. Pp. 1045–1067.
16. World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2019. Cologny: Geneva, 2019. 666 P. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf (дата звернення: 20.09.2025).
17. Meyer-Stamer, J. Systematic competitiveness and local economic development Discussion Paper. Duisberg : Mesopartner, 2008.
18. European Commission. The EU regional competitiveness index 2019. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 42 P. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2019_03_rci2019.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

19. Box, George E. P., Cox, D. R. An analysis of transformations. *Journal of the Royal Statistical Society, Series B*. 1964. Vol. 26 (2). Pp. 211–252.
20. Kienast, F., Bollinger, J., Potschin, M., de Groot, R.S. Verburg, P.H., Heller, I., Wascher, D., Haines-Young, R. Assessing Landscape Functions with Broad-Scale Environmental Data: Insights Gained from a Prototype Development for Europe, *Environmental Management*. 2009. Vol. 44(6). Pp. 1099–1120
21. Aiginger, Karl; Firgo, Matthias. Regional competitiveness under new perspectives. Vienna: WWWforEurope, 2015. № 26. 57 p.
22. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації. Київ : КНЕУ, 2004. 276 С.
23. Брикова І. В. Концепція міжнародної конкурентоспроможності національного регіону та її практичний вимір. *Міжнародна економічна політика*. 2006. №4. С. 29–53.
24. Нестеренко О. С. Методичні аспекти оцінювання конкурентоспроможності регіону і регіональних конкурентних переваг. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія економічні науки*. 2021. Вип. 41. С. 11-16.
25. Захарченко С. В. Конкурентоспроможність регіонів України та стратегічні аспекти її підвищення (у контексті підходу фахівців IMD Lausanne). *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 44-51.
26. Державна служба статистики України. Регіони України: стат. збірник. К.: Держстат України, 2022. 380 с.
27. Міністерство соціальної політики України. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. Київ: Мінсоцполітики України, 2024. 64 с.
28. Міністерство охорони здоров'я України. Від початку війни рф пошкодила та/або зруйнувала 2 235 об'єктів медзакладів. URL: <https://moz.gov.ua/uk/vidpochatku-vijni-rf-poshkodila-ta-abo-zrujnuvala-2-235-ob-yektiv-medzakladiv> (дата звернення 23.11.2025)

29. Державна служба статистики України. Довкілля України: стат. збірник. К.: Держстат України, 2022. 276 с.

30. Постернак А. Близько 2 тисяч годин тривали відключення електроенергії у 2024 році. URL: <https://uaenergy.org/uk/posts/maizhe-2-tysiachi-hodyn-tryvaly-vidkliuchennia-elektroenerhii-u-2024-rotsi>. (дата звернення 24.11.2025)

31. Nataliia Ye. Letunovska. РЕЙТИНГ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ЗА РІВНЕМ ЕКОЛОГІЧНОЇ, ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОКАЗНИКАМИ ЗДОРОВ'Я: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ АНАЛІЗ. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/eb502719-db19-4364-a980-f97821644d68/content> (дата звернення 24.11.2025)

32. Ukraine rapid damage and needs assessment (RDNA4). February 2025, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P1801741ca39ec0d81b5371ff73a675a0a8.pdf> (дата звернення 26.11.2025)

33. European Business Association (EBA). Індекс інвестицій 2024 р. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analitsya/>. (дата звернення 26.11.2025)

34. Атамас О.П. Інвестиційна привабливість регіонів України: критична оцінка та пошук шляхів вирішення проблемних аспектів. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 2(47). С. 11-15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-1>. (дата звернення 28.11.2025)

35. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за регіонами у 2025 році. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення 28.11.2025)

36. Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення 28.11.2025)

37. Axelsson J., Nylander S. An analysis of systems-of-systems opportunities and challenges related to mobility in smart cities. *2018 13th annual conference on system of systems engineering (SoSE)*. Paris, France, 2018. P. 132– 137. DOI: <https://doi.org/10.1109/SYBOSE.2018.8428713> (дата звернення 28.11.2025)

38. Zandbergen D. The unfinished lampposts: the (anti-) politics of the Amsterdam smart lighting project. *City & society*. 2020. Vol. 32. № 1. P. 135–156. DOI: <https://doi.org/10.1111/ciso.12251>

39. Wiener Linien digital platform. *Wiener Linien*: website. 2024. URL: <https://www.wienerlinien.at/> (date of access: 16.11.2025).

40. Bibri S. E., Krogstie J. The emerging data-driven smart city and its innovative applied solutions for sustainability: the cases of London and Barcelona. *Energy informatics*. 2020. Vol. 3. Art. 5. DOI: <https://doi.org/10.1186/s42162-020-00108-6>

41. Bougault V., Valorso R., Sarda-Estève R., Baisnee D., Visez N., Oliver G., Bureau J., Abdoussi F., Gherzi V., Foret G. Paris air quality monitoring for the 2024 Olympics and Paralympics: focus on air pollutants and pollen. *British journal of sports medicine*. 2024. Vol. 58. № 17. P. 973–982. URL: <https://bjsm.bmj.com/content/58/17/973.abstract> (date of access: 16.11.2025).

42. Allström, A., Barceló, J., Ekström J., Grumert E., Gundlegård D., Rydergren C. Traffic management for smart cities. In: Angelakis V., Tragou E., Pöhls H., Kapovits A., Bassi A. (eds). *Designing, developing, and facilitating smart cities*. Springer, Cham, 2017. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-44924-1_11

43. Kyiv Smart City digital services. *Kyiv Smart City*: website. 2024. URL: <https://kyivsmartcity.com/> (date of access: 16.11.2025).

44. Lozynskyy R., Pantyley V., Sawicka A. Smart city concept in Poland and Ukraine: implementation instruments, problems and successes of cities. *Bulletin of geography. Socio-economic series*. 2021. Vol. 52. P. 95–109. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2021-0016>

45. Lawelai H., Nurmandi A. Analyzing smart cities governance publications using citespace: integration of organizational strategy and human resources for

sustainable urban development. *HCI international 2023 – late breaking posters: 25th International Conference on Human-Computer Interaction* (Copenhagen, Denmark, July 23–28, 2023). Part I. Copenhagen, 2023. P. 41–48. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-49212-9_6

46. Pereira G. V., Klausner L. D., Temple L., Delissen T., Lampoltshammer T., Priebe T. “This (smart) town ain’t big enough”: smart small towns and digital twins for sustainable urban and regional development. *arXiv preprint*. 2023. arXiv:2308.04819. URL: <https://arxiv.org/abs/2308.04819> (date of access: 16.11.2025).

47. Андришин В. Конкурентоспроможність регіону в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-46>

48. Керецман Н. Шляхи підвищення конкурентоспроможності територіальних громад у процесі відновлення країни в післявоєнний період. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023 рік. Том 8. № 1. с. 346 – 350. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-1-51>

49. Ліпенцев А. В., Бельтюков Р. О. Підходи до розуміння конкурентоспроможності регіонів у розбудові економіки: порівняльний аналіз країн Європи та України. *Ефективність державного управління*. 2024. № 1, 78/79 (Вер 2024), с. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.36930/507802>